

Monitor actieprogramma Tel mee met Taal 2016-2018

Tussenrapportage 2017

Module Projecten - Actielijn 4

Oprachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Rotterdam, 6 November 2017

Monitor actieprogramma Tel mee met Taal 2016-2018

Tussenrapportage 2017

Module Projecten- Actielijn 4

Opdrachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Rotterdam, 6 November 2017

Inhoudsopgave

1	Introductie Tel mee met Taal	7
2	Beschrijving Projecten – Actielijn 4	11
3	Onderzoeksaanpak Projecten - Actielijn 4	13
3.1	Evaluatiekader	13
3.2	Onderzoeksvragen	13
3.3	Bronnen/ Methoden	14
4	Uitkomsten Projecten – Actielijn 4	15
5	Conclusie Projecten – Actielijn 4	21
	Bijlage 1: Beschrijving van de projecten	23

1 Introductie Tel mee met Taal

Er zijn in Nederland grote groepen mensen die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen, ofwel laaggeletterd zijn. Laaggeletterden hebben moeite zelfstandig te functioneren in de maatschappij of in het werk omdat ze problemen ervaren met lezen, schrijven, omgaan met cijfers en het gebruik van alledaagse technologie. Daardoor ondervinden ze bijvoorbeeld belemmeringen bij het schrijven van een sollicitatiebrief, het aanvragen van toeslagen of bij het lezen van bijsluiters van medicijnen.¹ Ongeveer één op de negen Nederlanders tussen de 16 en 65 jaar is laaggeletterd². Van deze groep is bijna 70% van Nederlandse afkomst.

Er zijn grofweg twee groepen die een beperking ervaren op het gebied van taal: het kan hier gaan om autochtone laaggeletterden (NT1; Nederlands als eerste taal), waarbij de achterliggende problematiek vaak geassocieerd is met een laag opleidingsniveau (en gecombineerd kan zijn met leerproblemen) en anderstaligen (NT2; Nederlands als tweede taal), waarbij de achterliggende problematiek vooral de gebrekkige beheersing van het Nederlands is.

In 2015 is op initiatief van de ministeries van OCW, SZW en VWS gestart met het actieprogramma **Tel mee met Taal 2016-2018** om een extra impuls te geven aan het bestrijden en voorkomen van laaggeletterdheid. Binnen het actieprogramma wordt laaggeletterdheid bij volwassenen aangepakt en, om laaggeletterdheid op latere leeftijd te voorkomen, wordt preventief ingezet op het voorkomen van taalachterstanden bij kinderen. Door de inzet op preventie van toekomstige laaggeletterdheid bij kinderen, worden zij vaardigere lezers als ze volwassen zijn en wordt de kans op overdracht van laaggeletterdheid naar volgende generaties verkleind. Om de effectiviteit van de ondersteuning te vergroten, zet het actieprogramma sterk in op het bevorderen van structurele samenwerking van partners op lokaal en regionaal niveau.

Het actieprogramma bouwt voort op eerdere inspanningen en investeringen van het kabinet op het gebied van taal. Zo vonden er bijvoorbeeld investeringen plaats in de voor- en vroegschoolse educatie ter voorkoming van taalachterstanden en is gewerkt aan het verbeteren van het taalbeheersingsniveau van leerlingen in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Bijstandsgerechtigden worden gestimuleerd hun taalvaardigheid te versterken door de invoering van een taaleis. Gemeenten hebben daarnaast door de wetswijziging voor de volwasseneneducatie meer mogelijkheden om maatwerk te bieden aan laaggeletterde volwassenen. En in de nieuwe Bibliotheekwet vormen leesbevordering en de bestrijding van laaggeletterdheid een belangrijke invulling van de kernfuncties lezen en literatuur en informatie en educatie.³

Binnen het actieprogramma zijn effectieve bestaande programma's voortgezet en uitgebreid en nieuwe initiatieven ontwikkeld.

¹ Ministeries van OCW, SZW en VWS (2016). Kamerbrief 5 februari 2016: Digitale laaggeletterdheid en structurele aanpak in actieprogramma *Tel mee met Taal*.

² <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/volwasseneneducatie/inhoud/laaggeletterdheid>.

³ Ministeries van OCW, SZW en VWS (2015). Actieprogramma *Tel mee met Taal*.

Het programma bestaat uit vijf actielijnen⁴:

1. Lokale netwerkaanpak;
2. Stimuleren van taalakkoorden en taalscholing op de werkvloer;
3. Leesbevordering;
4. Innovatieve projecten (experimenten);
5. Kennis, Netwerken en Communicatie.

Binnen **actielijn 1** wordt met het in 2012 door Stichting Lezen & Schrijven ontwikkelde netwerkprogramma *Taal voor het Leven* gewerkt aan het ontwikkelen en versterken van regionale taalnetwerken om de aansluiting tussen het plaatselijk taalaanbod en de behoefte van de doelgroep beter aan te laten sluiten. Partijen in de regio worden ondersteund met landelijk ontwikkelde cursus- en wervingsmaterialen die aansluiten op de leervraag van laaggeletterden.

Actielijn 2 draagt bij aan de verduurzaming van opgezette regionale taalnetwerken door het inzetten op het afsluiten van regionale en lokale taalakkoorden in de arbeidsmarktregio's. Via de taalakkoorden maken gemeenten en andere partijen afspraken over het voorkomen van taalachterstanden en het bestrijden van laaggeletterdheid. Naast regionale taalakkoorden wordt er binnen deze actielijn ook gewerkt aan het stimuleren van het landelijke Taalakkoord Werkgevers. Doel van dit taalakkoord is dat werkgevers actief aan de slag gaan met het versterken van de taalvaardigheid van werknemers. Ter versterking van de effectiviteit van de regionale en lokale taalakkoorden en het Taalakkoord Werkgevers is er tot slot een stimuleringsbudget beschikbaar gesteld. Dit stelt partijen binnen een regionaal of lokaal taalakkoord in staat concrete op maat gemaakte trajecten aan te bieden aan laaggeletterden. Het biedt daarnaast werkgevers de mogelijkheid taalcursussen aan werknemers aan te bieden.

Voor een effectieve aanpak gaat het bestrijden van laaggeletterdheid hand in hand met het voorkómen van achterstanden en laaggeletterdheid. Het inzetten op lezen en voorlezen heeft immers een bewezen positief effect op taalvaardigheid.⁵ Binnen **Actielijn 3** zet Stichting Lezen daarom in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek in op leesbevordering van alle kinderen, middels het programma Kunst van Lezen. Dit is in 2008 door de partijen samen ontwikkeld. Met deze actielijn wordt gewerkt aan het doorbreken van de vicieuze cirkel van laaggeletterdheid binnen gezinnen.

Actielijn 4 legt de verbinding tussen taal en (nieuwe) onderwerpen waar taalvaardigheid een rol speelt, zodat moeilijk bereikbare groepen beter bereikt worden en er meer effect behaald kan worden. Diverse projecten, opgezet met regionale en lokale partijen, en gericht op preventie of curatie, geven inzicht in welke praktijken en randvoorwaarden het meest effectief zijn.

Actielijn 5 is ondersteunend aan de 4 eerdere actielijnen. Met landelijke kennisopbouw en kennisdeling, een landelijk taalnetwerk en samenwerking binnen het Rijk ondersteunt deze actielijn de regionale en lokale aanpak.

Een beperkte taalvaardigheid heeft negatieve persoonlijke gevolgen die doorwerken in maatschappij en economie. Door een gebrek aan zelfredzaamheid hebben mensen bijvoorbeeld moeite met het op orde krijgen en houden van hun financiën⁶. Maar ook een slechtere (ervaren) gezondheid⁷ en slechtere arbeidsmarktperspectieven⁸ behoren tot de gevolgen van gebrekkige zelfredzaamheid.

⁴ Ministeries van OCW, SZW en VWS (2015). Actieprogramma *Tel mee met Taal*.

⁵ Broekhof, K. en Nijhof-Broek, M. (2014). Meer voorlezen, beter in taal., Broekhof, K. (2014). Meer lezen, beter in taal.

⁶ ECBO i.s.m. ROA (2016). Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede.

⁷ Nivel (2015). Laaggeletterdheid en Gezondheid. Stand van zaken.

⁸ ROA i.s.m Maastricht University (2016). De arbeidsmarktperspectieven van laaggeletterden in Nederland tot 2020.

De betrokken ministeries willen synergie creëren door diverse terreinen waar taal een rol speelt met elkaar te verbinden in het actieprogramma. De actielijnen in *Tel mee met Taal* richten zich waar mogelijk op die domeinen waar de grootste problemen rondom taalachterstanden en laaggeletterdheid spelen en waar nieuwe verbindingen tussen organisaties het meest kansrijk zijn. Dit zijn:

- **Het gezin.** Laaggeletterdheid gaat vaak van generatie op generatie. Door in te zetten op het gezin kan deze vicieuze cirkel doorbroken worden;
- **Arbeidsmarkt.** Een betere taalbeheersing versterkt iemands arbeidsmarktpositie. Men vindt sneller een baan en kan op een hoger niveau, en op een veiligere manier, werkzaamheden verrichten. Voor een werkgever versterken taalvaardige arbeidskrachten de positie van een bedrijf in de concurrerende economie omdat zij flexibeler zijn en duurzamer inzetbaar;
- **De gezondheid(-zorg).** Laaggeletterdheid beperkt mensen in het vinden en vervolgens toepassen van informatie over ziekte, gezondheid en gezond leven.

De 5 actielijnen dragen gezamenlijk bij aan het behalen van de hoofddoelstellingen van het actieprogramma⁹:

1. De aanpak van laaggeletterdheid is gericht op het verhogen van de zelfredzaamheid, participatie en/of ontwikkelingsmogelijkheden van mensen die hierin worden geremd vanwege beperkte taal-, reken-, en digitale vaardigheden.
2. In elke arbeidsmarktregio komt tussen gemeenten en lokale partners een duurzame samenwerking tot stand om de laaggeletterdheid te voorkomen en aan te pakken.
3. In de periode 2016-2018 verbeteren tenminste 45.000 Nederlanders hun taalbeheersing zodanig dat zij aantoonbaar beter scoren op taalbeheersing en maatschappelijke participatie, waaronder arbeidsdeelname.
4. In 2018 worden in totaal 1 miljoen jonge kinderen tot en met de basisschoolleeftijd bereikt met leesbevorderingsactiviteiten, zodat hun taalvaardigheid en leesplezier toenemen.

Deze tussenrapportage is onderdeel van een monitor en kijkt in hoeverre het actieprogramma op weg is om de geformuleerde doelstellingen te behalen. Aan het einde van het actieprogramma volgt een eindrapportage waarin besproken wordt of de doelstellingen van het actieprogramma zijn behaald.

De [hoofdvragen](#) van de monitor zijn als volgt:

1. Wat is het bereik en het effect van het actieprogramma *Tel mee met Taal* in zijn geheel en van de actielijnen afzonderlijk?
2. Zijn de hoofddoelstellingen en de beoogde resultaten zoals benoemd in het actieplan *Tel mee met Taal* bereikt in de periode 2016 tot en met 2018?

De hoofdvragen gaan in op het bereik en effect van het actieprogramma evenals de effectiviteit van het overkoepelende programma *Tel mee met Taal*, vanuit geformuleerde resultaten per Actielijn. Op een enkele uitzondering na bevinden alle projecten zich in de opstartfase. Deze tussenrapportage geeft dan ook vooral een beschrijving van de opzet van de projecten en geeft nog geen antwoord op de evaluatievragen gericht op de output en het resultaat van de projecten.

De voorliggende tussenrapportage heeft betrekking op alleen Actielijn 4: Projecten. Voor de andere actielijnen zijn aparte rapportages beschikbaar. Ook is er een basisrapport waarin de hoofdlijn van de vijf actielijnen is opgenomen en ook een managementsamenvatting.

---

⁹ In de onderzoeksverantwoording in de bijlage hebben we een overzicht van alle doelstellingen per actielijn opgenomen.

2 Beschrijving Projecten – Actielijn 4

Inleiding

In Actielijn 4 wordt door middel van experimentele projecten de verbinding gezocht tussen taal en andere onderwerpen waar gebrekkige taalvaardigheid een rol speelt. De actielijn is vooral bedoeld om innovatieve methoden te ondersteunen die laaggeletterdheid tegengaan en (voor)lezen bevorderen. Specifiek gaat het daarbij om het vinden en bereiken van doelgroepen die moeilijk en nog onvoldoende worden bereikt. Ook is het de bedoeling om bij te dragen aan het ontwikkelen van een nauwere samenwerking tussen partijen die actief zijn op deze gebieden en zo de infrastructuur te versterken. De actielijn is gericht op een bijdrage aan de Tel mee met Taal hoofddoelstelling van de aanpak van laaggeletterdheid bij volwassenen en ook aan de hoofddoelstelling van de leesbevordering bij kinderen.

Aanbesteding gestart voor vernieuwende projecten

Op 15 juni 2016 is een Europese aanbesteding gestart voor vernieuwende projecten gericht op de aanpak van laaggeletterdheid. Er konden voorstellen worden ingediend voor de volgende drie onderwerpen:

1. Oudere laaggeletterden. Ouderen blijven steeds langer zelfstandig wonen en participeren zelfstandig in de maatschappij. Daarvoor is het van belang dat ze voldoende geletterd zijn en blijven. Er zijn relatief veel oudere laaggeletterden. En de groep is vaak moeilijk te bereiken en vraagt een eigen benadering;
2. Digitale vaardigheden. Steeds vaker worden digitale vaardigheden gevraagd. 11% van de Nederlanders heeft moeite met basaal computergebruik en heeft moeite om zelfstandig digitale informatie te zoeken en te verwerken. De groep die helemaal geen computer gebruikt is over het algemeen ook laaggeletterd;
3. Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal. Ongeveer 70% van de laaggeletterden in Nederland heeft Nederlands als moedertaal. Toch blijven ze achter in deelname in het scholingsaanbod. Schaamte en negatieve schoolervaringen spelen een rol. Mondeling zijn ze vaak wel vaardig, waardoor ze hun laaggeletterdheid goed kunnen maskeren.

De projecten

Na de Europese aanbestedingsprocedure is voor 7 innovatieve projecten gericht op de aanpak van laaggeletterdheid opdracht verleend. Daarnaast zijn er binnen deze actielijn twee andere projecten. Deze worden beide met een subsidie ondersteund. Dit betreft ten eerste een project met specifieke aandacht voor het laagtaalvaardige gezin dat bestaat uit een reeks deelprojecten. Het tweede project, EVA, is gericht op ambitieuze vrouwen die zich willen ontwikkelen. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de 9 projecten van 8 verschillende uitvoerders binnen deze actielijn.

Doelgroep / onderwerp	Uitvoerder	Titel project
Oudere laaggeletterden	Stichting Vugherstede	Zilveren Taalcompetenties
Digitale vaardigheden	ITTA UvA bv	DOEN?! Digitale Overheid, En Nu?
	CINOP Advies	Ouderen & Digivaardigheden
	Stichting Kenniscentrum PRO WORK	DIGI-TAAL
laaggeletterden met Nederlands als moedertaal (NT1)	Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl en CINOP Advies	NT1leren.nl
	Lost Lemon	Laaggeletterden in Beeld

Doelgroep / onderwerp	Uitvoerder	Titel project
	CINOP Advies	Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal
Gezinnen	Stichting Lezen, de KB (namens Openbare Bibliotheken) en Stichting Lezen en Schrijven	Laagtaalvaardige gezinnen
Vrouwen met ambitie	Stichting Lezen & Schrijven	EVA: Educatie voor Vrouwen met Ambitie

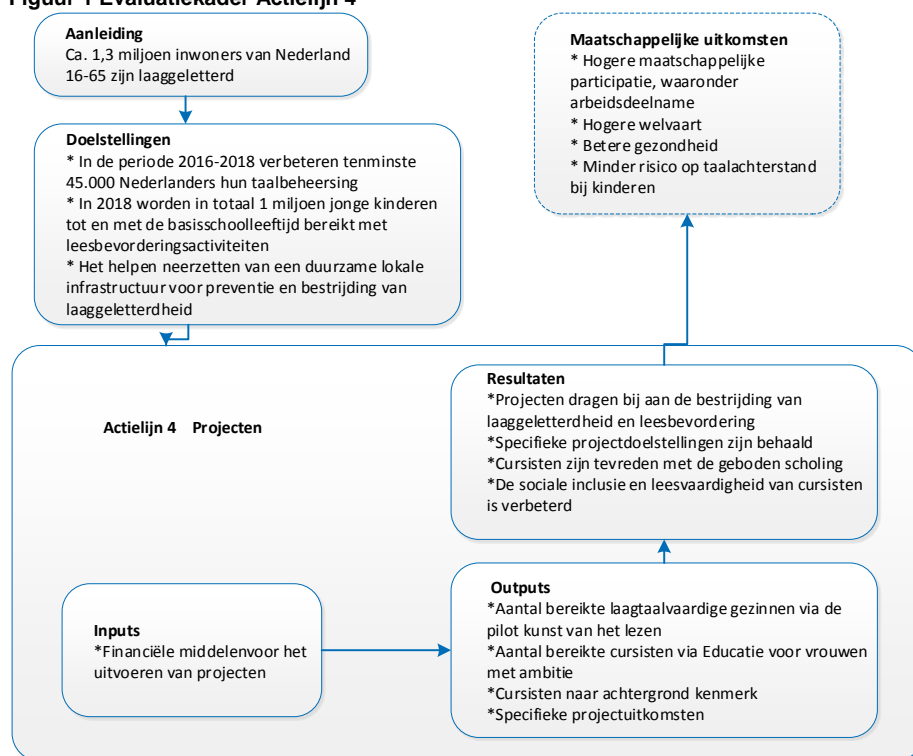
In hoofdstuk vier lichten we de verschillende projecten verder toe.

3 Onderzoeksaanpak Projecten - Actielijn 4

3.1 Evaluatiekader

Om de evaluatie uit te voeren, werken we vanuit een evaluatiekader. In dit evaluatiekader komen de doelstellingen, instrumenten (inputs), beoogde uitkomsten (outputs) en resultaten van het project samen. We toetsen of en hoe ingezette instrumenten leiden tot de output van het programma Tel mee met Taal en hoe die vervolgens leiden tot de uitkomsten. De beoogde resultaten zijn soms op het niveau van outputs geformuleerd (bijvoorbeeld aantallen bereikte laagtaalvaardige gezinnen) en soms op het niveau van resultaten (bijvoorbeeld effecten van de pilot). De hoofddoelstellingen zijn geformuleerd in termen van bereik en verbetering. De resultaten ten opzichte van de hoofddoelstellingen komen terug op het niveau van zowel de outputs (bereik) als de uiteindelijke resultaten (verbetering). Uiteindelijk leidt de informatie uit de evaluatie van alle actielijnen tot input voor het vervolg van het programma Tel mee met Taal.

Figuur 1 Evaluatiekader Actielijn 4

3.2 Onderzoeksvragen

Voor deze Actielijn dienen de volgende deelvragen beantwoord te worden:

Onderzoeksvraag
<i>Per project:</i>
4.1 In hoeverre is het project conform het ingediende plan uitgevoerd en zijn de doelstellingen van het project behaald?
4.2 Welk type projecten zijn kansrijk of veelbelovend
a. ter bestrijding of voorkomen van laaggeletterdheid?

Onderzoeksvraag
b. ter bevordering van lezen?
<i>Actielijn 4a:</i>
4.3 Hoeveel laagtaalvaardige gezinnen zijn er via de pilot Laagtaalvaardige gezinnen (Kunst van Lezen) bereikt?
4.4 Wat is het effect van deze pilot?
<i>Actielijn 4b:</i>
4.5 Hoeveel cursisten zijn er via <i>Educatie voor Vrouwen met Ambitie</i> bereikt?
4.6 Wat zijn de achtergrondkenmerken van de cursisten?
4.7 Wat zijn de leeruitkomsten van de cursisten op het gebied van
a. sociale inclusie?
b. leesvaardigheid?
4.8 Hoe tevreden zijn de cursisten met de scholing?

3.3 Bronnen/ Methoden

Op een enkele uitzondering na bevinden alle projecten zich in de opstartfase. Deze tussenrapportage geeft dan ook vooral een beschrijving van de opzet van de projecten en geeft nog geen antwoord op de evaluatievragen gericht op de output en het resultaat van de projecten. We gaan nu vooral in op onderzoeksvraag 4.1. Daarbij baseren we ons op de beschikbare documentatie per project (zoals de projectplannen) en telefonische interviews met de projectleiders. In bijlage 1 staan de uitgebreide beschrijvingen van de projecten.

De organisaties zorgen er zelf voor dat de projecten worden geëvalueerd. De data die zij verzamelen ten aanzien van de effectiviteit van de projecten worden door ons geanalyseerd, aangevuld met telefonische interviews en gepresenteerd in de volgende rapportage in 2018. In die rapportage gaan we in op onderzoeksvragen 4.2 t/m 4.8.

4 Uitkomsten Projecten – Actielijn 4

In dit hoofdstuk geven we een beeld van het geheel van de negen projecten als het gaat om doelgroep, doelen, methoden, samenwerkingspartners en de manier van monitoren. Ook beantwoorden we de vraag of de uitvoering conform de ingediende projectplannen verloopt. Uitgebreide beschrijvingen van de individuele projecten staan in de bijlage.

Doelgroepen en onderwerpen

Met het geheel van de negen projecten wordt op elk van de benoemde onderwerpen en doelgroepen gewerkt aan innovatie: laagtaalvaardige ouderen, gezinnen, laagtaalvaardige met Nederlands als moedertaal, laagtaalvaardige vrouwen en mensen met beperkte digitale vaardigheden. Er is zowel aandacht voor preventie (vooral in het project Laagtaalvaardige gezinnen) als curatieve aanpakken (in alle projecten).

Oudere laaggeletterden

*Er zijn twee projecten specifiek gericht op ouderen, waarbij **Ouderen & Digivaardigheden** zich specifiek richt op digitale vaardigheden. In het project **Zilveren Taalcompetenties** wordt door middel van een taalaanbod op maat een bijdrage geleverd aan de taalbeheersing (en digitale vaardigheden) van ouderen en de praktische toepassing van taal in de praktijk, zodat zij meer mee kunnen doen in de samenleving.*

Digitale vaardigheden

*In drie van de projecten wordt gewerkt aan het vergroten van digitale vaardigheden voor verschillende doelgroepen als, ouderen of (jong)volwassenen. **DOEN?! Digitale Overheid** heeft als doel om een duurzame aanpak te ontwikkelen waarin het zelfstandig leervermogen van leerders via een coachende aanpak wordt ontwikkeld. Duurzaam houdt in dat deelnemers hun eigen leerproces kunnen sturen en leervaardigheden kunnen behouden na een cursus. Het gaat om autonoom leren. Dit is opgehangen aan de digitale overheid. **Ouderen & Digivaardigheden** is gericht op de groep laagopgeleide (maximaal mbo-2 opgeleid) ouderen (55+) met een laag niveau digitale vaardigheden. In de aanpak krijgt de oudere ondersteuning/coaching van een persoon uit de omgeving (bijvoorbeeld een kind van de oudere, kleinkind of buurman/vrouw). Deze “digicoach” legt, nadat men hierin getraind is, het gebruik van apparaten en digitale vaardigheden uit aan de oudere. Met **DIGI-TAAL** wordt een innovatief online platform ‘DIGI-TAAL’ gecreëerd, waar digitale vaardigheden worden aangeleerd, laaggeletterdheid wordt aangepakt om de maatschappelijke participatie en individuele zelfversterking van de doelgroep te vergroten. Het project is gericht op laaggeletterde (jong) volwassenen.*

Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal (NT1)

*Drie van de projecten richten zich op het bereiken en ondersteunen van laaggeletterden met Nederlands als moedertaal bij hun taalontwikkeling. **NT1leren.nl** richt zich op de ontwikkeling van een online methodiek voor laaggeletterden die tot nu toe nog niet bereikt wordt door het aanbod van de ROC's. Het project kent vier pilotlocaties, te weten ROC Heerlen, ROC Breda, ROC Den Haag en TopTaal in Apeldoorn. Per locatie worden 10 laaggeletterden door een docent en vrijwilliger met behulp van de online methode ondersteund. In het **project Laaggeletterden in Beeld** wordt een instrument of methodiek ontwikkeld en toegepast om laaggeletterden met Nederlands als moedertaal te werven en toe te leiden naar scholing. Het werven en doorverwijzen naar scholing van laaggeletterden met Nederlands als moedertaal vindt plaats vanuit vindplaatsen in het sociaal domein, waaronder (schuld-)hulpverlening, (jeugdzorg) maatschappelijke ondersteuning, re-integratie en inkomensondersteuning. In het project **Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal** wordt in pilots in Amsterdam, Smallingerland en Enschede gewerkt aan het bereiken en interesseren in educatieve activiteiten van laaggeletterden met Nederlands als moedertaal. In het project worden instrumenten en/of aanpakken ontwikkeld die de*

laaggeletterden helpen bij contacten met (semi)-gemeentelijke instanties in het sociale domein. Het doel is dat deze laaggeletterden beter bereikt en geïnteresseerd kunnen worden voor actieve deelname aan informele, non-formele en/of formele maatschappelijke of educatieve activiteiten.

Gezinnen

*Het project **Laagtaalvaardige gezinnen** heeft als doel om laagtaalvaardige ouders vertrouwd te laten raken met voorlezen aan hun kinderen (preventie) en tegelijkertijd voorgelicht worden over mogelijkheden om hun eigen taalvaardigheid te verbeteren (curatie). In dit project wordt gekeken hoe bestaande instrumenten zo aangepast kunnen worden dat ze laagtaalvaardige gezinnen beter bereiken, bewustwording creëren over het belang van lezen en ook zorgen dat ze (langdurig) effect hebben op de taalvaardigheid van kinderen en via hen op het stimuleren van het taalvaardiger worden van de ouders. Het project bestaat uit negen afzonderlijk deelprojecten, gericht op het beter bereiken van laagtaalvaardige ouders door middel van inzet van de instrumenten BoekStart en de Bibliotheek op school (onderbouw), waar mogelijk gekoppeld aan andere leesbevorderings-programma's en ouderprogramma's. Omdat laaggeletterde ouders, wanneer de kinderen jong zijn, ontvankelijk zijn om aan de slag te gaan met taal (bijvoorbeeld omdat ze hun kinderen willen voorlezen), ligt de focus op het bereiken van ouders van jonge kinderen via JGZ, Kraamzorg, Kinderopvang en het consultatiebureau. De meeste van de deelprojecten zijn daarom gericht op gezinnen met jonge kinderen tussen 0 en 4 jaar oud. De gezinsaanpak is zowel preventief (door kinderen voor te lezen en vrij lezen te stimuleren) als curatief (door ouders aan te moedigen hun kinderen dagelijks voor te lezen en daarvoor zelf een taaltraining te volgen).*

Vrouwen met ambitie

*Het project **EVA: Educatie voor Vrouwen met Ambitie** loopt sinds 2014 en is gericht op de doelgroep van laaggeletterde, laagopgeleide vrouwen met problemen met taal, rekenen en/of digitale vaardigheden, uit zowel de allochtone als de autochtone doelgroep. Het doel is om meer van deze laagopgeleide vrouwen toe te leiden tot een hoger niveau qua taal, rekenen en digitale vaardigheden. Ten einde deze doelgroep te versterken wat betreft autonomie, weerbaarheid en gelijkwaardigheid, zodat het een opstap kan zijn naar betaald werk en/of het behalen van een erkend diploma en uiteindelijk economische zelfstandigheid. De werkwijze in het project is een combinatie van een (landelijk in te zetten) digitale leeromgeving en (lokale) vrouwenleergroepen dicht bij de woonomgeving van de deelnemers.*

We zien dat in de verschillende projecten relaties worden gelegd tussen taalvaardigheid en thema's als arbeidsmarkt, jeugdzorg, inkomen en schulden. Zo wordt met het project Educatie voor Vrouwen met ambitie duidelijk ingezet op het vergroten van (arbeids)participatie van de vrouwen. Bij Laaggeletterden in Beeld wordt ingezet op het werven en toeleiden van laaggeletterden met Nederlands als moedertaal naar scholing. Het werven van laaggeletterden vindt plaats vanuit vindplaatsen in het sociaal domein, waaronder (schuld-)hulpverlening, (jeugdzorg) maatschappelijke ondersteuning, re-integratie en inkomensondersteuning.

Sommige projecten beslaan meerdere onderwerpen. Zo is het project Ouderen & Digivaardigheden gericht op de doelgroep ouderen en tegelijkertijd ook op het onderwerp digitale vaardigheden. Acht van de negen projecten richten zich op volwassenen, waarvan twee projecten specifiek op ouderen (Ouderen & Digivaardigheden en Zilveren Taalcompetenties) en één specifiek op vrouwen (EVA). Laagtaalvaardige gezinnen richt zich als enige op het hele gezin, dus zowel op laagtaalvaardige ouders als op hun kinderen. Hierbij is er een sterke focus op preventief door laagtaalvaardige ouders (met name van hele jonge kinderen) zo snel mogelijk te bereiken, het liefste vanaf het moment dat de vrouwen zwanger zijn, om een (voor)leescultuur te stimuleren.

Drie projecten zijn specifiek gericht op mensen die Nederlands als moedertaal hebben, de andere projecten hebben deze afbakening niet. De projecten vinden plaats in verschillende gemeenten en regio's en hebben verschillende ambities qua bereik. Zo streeft het ene project heel concreet 4

pilots na met 10 deelnemers per pilot, terwijl het andere project spreekt over een gewenst bereik van 20% van het totaal aantal laaggeletterden in Nederland dat momenteel niet gebruik maakt van scholing of taalaanbieders.

Doelen van de projecten

Acht van de negen projecten hebben tot doel om instrumenten en/of methodieken te ontwikkelen of te verbeteren. Het gaat daarbij vooral om instrumenten voor de doelgroep zelf, zodat zij hun digitale en/of taalvaardigheid kunnen vergroten en daarmee meer mogelijkheden krijgen om deel te nemen aan de maatschappij.

De aandacht voor digitale vaardigheden in de projecten is vooral gericht op ouderen. Zo stelt het project Ouderen & Digivaardigheden:

Basisvaardigheden, zoals goed lezen en schrijven, maar ook digitale vaardigheden, zijn van groot belang voor de zelfredzaamheid van ouderen. Denk hierbij aan het zelfstandig kunnen aanvragen van de AOW, het kunnen regelen van bankzaken, het maken van afspraken bij de huisarts en, het regelen van de zorgtoeslag. Bovendien: indien de mobiliteit bij de oudere niet meer zo goed is, kan het extra belangrijk worden voor de zelfredzaamheid en voor het sociale netwerk dat men digitaal wél voldoende vaardig is. Het is immers mogelijk om via internet contacten te leggen en te onderhouden, boodschappen online te bestellen, informatie over gezondheidszaken te verzamelen of financiële zaken te regelen zonder dat men de deur uit hoeft.

Zes van de negen projecten richten zich daarnaast op instrumenten, modules en/of methodieken voor professionals om de doelgroep nog beter te bereiken en te bedienen. Zo is het doel van het project Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal bijvoorbeeld:

Het ontwikkelen en toepassen van instrumenten en/of aanpakken bij contacten tussen (semi)-gemeentelijke instanties in het sociale domein en burgers, waardoor laaggeletterden met Nederlands als moedertaal beter bereikt en geïnteresseerd kunnen worden voor actieve deelname aan informele, non-formele en/of formele maatschappelijke of educatieve activiteiten.

Tot slot besteden vier van de negen projecten uitgebreid aandacht aan het in kaart brengen van de behoeften van (verschillende groepen) laaggeletterden. Het project Laaggeletterden in Beeld stelt daartoe in samenwerking met de doelgroep persona's op:

Er is niet een eenduidig beeld over de laaggeletterde. De verscheidenheid van de doelgroep vraagt om een gedifferentieerde aanpak. Het ontbreekt aan een gestructureerde aanpak die rekening houdt met de context van de doelgroep. Co-design maakt patronen helder binnen de doelgroep. Het biedt een analytisch kader om patronen te ontdekken in de doelgroep en de werkzame ingrediënten te ontdekken

Methoden

De projecten richten zich op verschillende doelen en er worden ook verschillende methoden en werkwijzen gehanteerd. Er zijn echter wel een aantal gemeenschappelijke delers. Zo wordt de doelgroep zelf in bijna alle projecten betrokken, door behoefteonderzoek, interviews, pilots waarin methodieken worden uitgeprobeerd, panels etc. Daarnaast wordt in de meeste projecten een combinatie van methoden ingezet waaronder begeleiding en/of training door professionals, of door vrijwilligers, klassikale lessen, digitale leeromgevingen en één op één begeleiding. Binnen deze werkvormen zien we verschillen tussen de projecten. Zo worden bijvoorbeeld in zes projecten coaches getraind om laaggeletterden één op één te begeleiden, waarbij in het ene project deze coaches in de directe omgeving (bijvoorbeeld familie) worden gezocht en in een ander project zijn het studenten of vrijwilligers. En in weer een ander project zijn het medewerkers van de bibliotheek.

Tot slot zien we dat zeven van de negen projecten rekening houden met en aansluiten bij de lokale context. Er wordt veel samengewerkt met lokale stakeholders, zoals we in de volgende paragraaf kunnen lezen.

Hieronder enkele voorbeelden van gehanteerde methoden:

Laaggeletterden in Beeld:

Om tot de persona's te komen wordt er gebruikt gemaakt van contextmapping. Dat houdt in dat mensen uit de doelgroep eerst onbewust met het thema aan de slag gaat, bijvoorbeeld door ze een dagboek bij te laten houden met bijvoorbeeld stickers waarmee ze zelf hun behoeften kunnen verwoorden. Daarna worden er interviews gehouden en daar worden grote lijnen uit gehaald.

Zilveren Taalcompetenties:

Aan 150-200 ouderen is een gestructureerde vragenlijst voorgelegd door vrijwilligers die aan huis kwamen. Door middel van een gevalideerde methode werd aan deze mensen gevraagd hoe hun zorgsituatie is, welke (taal) activiteiten ze ondernemen, welke contacten ze hebben, en welke behoefte ze hebben aan ondersteuning op het gebied van taal. Ook is hen gevraagd of ze eventueel betrokken willen zijn bij het vervolg van het project.

Laaggeletterde gezinnen:

De BoekStartcoach is een opgeleide (voor)leesconsulent van de Bibliotheek die met name tijd uittrekt om laaggeletterde ouders op het consultatiebureau te informeren over het belang van (voor)lezen en het bezoeken van de Bibliotheek stimuleren (minimaal 3 uur per week). De jeugdarts en jeugdverpleegkundige heeft niet altijd de tijd om tijdens het contactmoment met de ouder uitgebreid te praten over voorlezen.

Samenwerkingspartners

Binnen de projecten werkt een breed scala aan partijen samen. Bij vijf projecten is een onderwijsinstelling betrokken. Daarnaast zijn er veel contacten met gemeenten en met regionale afdelingen van Stichting Lezen & Schrijven. In zeven projecten zijn contacten met Taalhuizen, bibliotheken, vrijwilligersorganisaties, zorginstellingen en welzijnsorganisaties. Daarnaast zijn andere stakeholders die bij sommige projecten betrokken zijn: een huisarts, een woningcorporatie, onderzoeksinstituten, buurthuizen, werkbedrijven en partijen die nauw gelinkt zijn aan een specifieke doelgroep.

Vier projecten werken met een klankbordgroep. Daar zijn veelal partijen in vertegenwoordigd als Stichting ABC, Divosa, Stimulanz en Ouderenbonden. Ook tussen de partijen van verschillende projecten is er contact om ervaringen uit te wisselen en gebruik te maken van elkaars netwerk. Bij de gezinsbenadering van Laagtaalvaardige gezinnen werken de betrokken partijen in een integrale aanpak samen met aandacht voor zowel (voor)lezen (preventief) als het verbeteren van de vaardigheden van volwassenen (curatief).

Inrichting monitoring

Alle projecteigenaren zorgen zelf voor een evaluatie en monitoring van effecten of besteden dit uit aan een externe partij. We zien verschillende aanpakken bij de projecten, maar bijna allemaal zijn ze van plan om gebruik te maken van zowel kwantitatieve methoden (o.a. enquête) en kwalitatieve methoden (o.a. interviews en observaties). Verder hebben alle project aandacht voor resultaten in

de vorm van output (o.a. aantal deelnemers) en in de vorm van outcome (meestal taalvaardigheid én zelfredzaamheid/sociale inclusie van de deelnemers).

Voortgang

Met uitzondering van het project EVA dat al sinds 2014 loopt, zijn de projecten in 2017 gestart. Op het moment van het opstellen van deze rapportage is er nog geen zicht op de concrete voortgang, daar is het nu nog te vroeg voor. In de volgende rapportage zal hier op worden ingegaan, op basis van de evaluaties die per project door de projecteigenaren worden opgesteld. Op dit moment is het beeld dat de projecten conform de opgestelde plannen worden uitgevoerd.

Het project EVA loopt sinds 2014. Gedurende het traject is in afstemming met het ministerie van OCW de doelgroep verruimt. Er bleek dat naast de doelgroep van vrouwen met ambitie die bij wijze van spreken een eigen bedrijfje wilde beginnen, ook een grote groep vrouwen te zijn met ambities en ideeën, maar nog geen concrete plannen voor hun toekomst op de arbeidsmarkt. Voor deze groep (in het project wordt gesproken over “aspirant EVA-vrouwen”) is het aanbod uitgebreid. Verder bleken ook jongere en oudere vrouwen geïnteresseerd in de aanpak. De leeftijdsgrens is daarom opgerekt van 30-50 jaar naar 16-55 jaar.

Uit de tweede kwartaalrapportage 2017 van Stichting Lezen & Schrijven blijkt dat sinds de start begin 2016 van de website www.evaenik.nl, deze meer dan 24.000 unieke bezoekers heeft getrokken.¹⁰ Tevens wordt vermeld dat groot aantal van deze bezoekers het sollicitatiespel en de ervaringsfilmpjes bekijkt en dat een deel van de bezoekers ook op de website blijft om te oefenen. Stichting Lezen & Schrijven heeft daarnaast voor dit onderzoek apart cijfers aan de onderzoekers geleverd waaruit blijkt dat deze groep van 24.000 unieke bezoekers bijna 20.000 vrouwen in de leeftijd 18-55 jaar telt. Deze vrouwen hebben gezamenlijk circa 24.000 oefeningen op de website gemaakt, waarbij sommige vrouwen meerdere oefeningen hebben gemaakt. Op basis van deze cijfers lijkt het aannemelijk, maar is niet onomstotelijk vast te stellen dat hiermee kan worden voldaan aan de doelstelling van 7.000 vrouwen uit de doelgroep die gebruik maken van de digitale leeromgeving.

---

¹⁰ Stichting Lezen & Schrijven, (2017) Rapportage tweede kwartaal 2017.

5 Conclusie Projecten – Actielijn 4

Met het geheel van de negen projecten wordt op elk van de volgende onderwerpen en doelgroepen gewerkt aan innovatie: 1. oudere laaggeletterden, 2. digitale vaardigheden, 3. laaggeletterden met Nederlands als moedertaal (NT1), 4. laagvaardige vrouwen met ambities en 5. gezinnen met laagtaalvaardige ouders en hun kinderen.

Er is in alle projecten aandacht voor curatieve aanpakken gericht op laagtaalvaardige volwassenen. Daarnaast is er in het project Laagtaalvaardige gezinnen nadrukkelijk ook aandacht voor de verbinding tussen het (voor)lezen van/aan kinderen (preventie) en de taalontwikkeling van hun ouders (curatief). Ook zien we dat in de verschillende projecten relaties worden gelegd tussen taalvaardigheid en andere thema's zoals arbeidsmarkt, jeugdzorg, inkomen en schulden. Tevens zien we dat binnen de projecten verschillende partijen samen werken en daarmee kunnen bijdragen aan het verder versterken van de netwerkinfrastructuur van de aanpak van laaggeletterdheid.

Met de verschillende projecten wordt beoogd aanvullingen te doen op de reeds bestaande methoden en aanpakken. Het innovatieve aspecten waar projecten zich op richten zijn onder meer de expliciete praktische koppeling tussen preventief en curatief handelen. Dit komt vooral terug in de aanpak van Laaggeletterde gezinnen. Daarnaast zetten de verschillende projecten in op uiteenlopende combinaties van (zelfstandig) digitaal leren, leren in groepen, ondersteuning door vrijwilligers of professionals. Ook worden nieuwe manieren van het actief bereiken van laagtaalvaardigen op vindplaatsen in het sociaal domein, zoals (schuld-)hulpverlening of de, (jeugdzorg).

Op basis van de opzet van de 9 projecten en hun doelstellingen is het aannemelijk te verwachten dat de verschillende projecten kunnen bijdragen aan de hoofddoelstellingen van Tel mee met Taal van de aanpak van laaggeletterdheid bij volwassenen en ook aan de hoofddoelstelling van de leesbevordering bij kinderen.

Het project EVA: Educatie voor Vrouwen met Ambitie loopt sinds 2014. Met 3.223 deelnemers aan leergroepen per eind juni 2017, is het aannemelijk dat de kwantitatieve doelstellingen van 3.500 deelnemers ruimschoots zal worden gerealiseerd. De website www.evaenik.nl heeft tot juli 2017 24.000 bezoekers getrokken waarvan bijna 20.000 vrouwen in de leeftijd 18-55 jaar. Deze laatste groep vrouwen heeft circa 24.000 digitale oefeningen gemaakt, waarbij sommige vrouwen meerdere oefeningen hebben gemaakt. Op basis van deze cijfers lijkt het aannemelijk, maar is niet onomstotelijk vast te stellen dat hiermee kan worden voldaan aan de doelstelling van 7.000 vrouwen die gebruik maken van de digitale leeromgeving.

De mate waarin deze Actielijn uiteindelijk zal bijdragen aan de hoofddoelstellingen is uiteraard afhankelijk van de mate van succes van de projecten de komende periode. 8 van de 9 innovatieve projecten zijn in 2017 van start gegaan en worden conform plan uitgevoerd. Inzicht in de resultaten (output en outcome) zal in de volgende rapportage worden geboden op basis van de evaluaties die per project door de projecteigenaren worden opgesteld.

Bijlage 1: Beschrijving van de projecten

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	DIGI-TAAL Stichting Kenniscentrum PRO WORK Oktober 2016 – augustus 2018.
Probleemanalyse	<p>We leven in een informatiesamenleving, die voornamelijk vorm wordt gegeven middels de digitale weg (lees: het internet, de mobiele telefoon en andere moderne toepassingen). Zo zal de digitalisering van alle overheidsdiensten plaatsvinden in 2017, waardoor het ontbreken van praktische kennis omtrent dit medium voor sociale zaken ofwel maatschappelijk relevante kwesties (voornamelijk bij de laaggeletterde doelgroep) simpelweg een achterstand en/of uitsluiting in hun maatschappelijke participatie betekent. Wanneer er daarnaast ook sprake is van laaggeletterdheid, kun je spreken over een extra belemmering om volwaardig te participeren in de samenleving.</p>
Samenwerkingspartners of -projecten	<ol style="list-style-type: none"> 1. (Beleidsmedewerkers van) Gemeente Schouwen-Duiveland incl. klantmanagers, want die hebben info over de doelgroep; 2. Stichting Maatschappelijk Werk Oosterschelde regio (SMWO); 3. Zeeuwse Sociale Werkbedrijven; 4. Taalhuis Goes; 5. Stichting Lezen & Schrijven (rayon Zuid-West); 6. Regionaal pedagogisch centrum Zeeland; 7. Zeeuwsland (Zeeuwse Woning corporatie); 8. Zeeuwse Huisartsen/apothekers; 9. Taalambassadeurs Zeeland; 10. SCALDA (Regionaal Opleidingscentrum).
(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan	<p>Het creëren van een innovatief online platform 'DIGI-TAAL', waar digitale vaardigheden worden aangeleerd, laaggeletterdheid wordt aangepakt om de maatschappelijke participatie en individuele zelfversterking van de doelgroep te vergroten. Gericht op de laaggeletterde (jong) volwassenen doelgroep, maar niet beperkt tot, Zeeland (en in het bijzonder Schouwen-Duiveland).</p>
Geoperationaliseerde doelstellingen:	<p>Binnen het project zal actief gewerkt worden aan de volgende 5 doelstellingen en de beoogde effecten van het platform DIGI – TAAL :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Het ontwikkelen van een digitale methodiek, die aangeboden wordt via een online platform, om laaggeletterdheid en daarmee samenhangende taalachterstand tegen te gaan en zodoende het vergroten van de maatschappelijke participatie door het lezen te bevorderen; 2) Het verhogen van digitale vaardigheden en individuele zelfversterking van laaggeletterde (jong) volwassenen met een afstand tot de samenleving en/of arbeidsmarkt; 3) De doelgroep wegwijs maken in de digitale publieke dienstverlening van onder meer de overheid en andere (dienstverlenende) organisaties; 4) Het vormgeven en implementeren van de structurele samenwerking tussen primaire en secundaire stakeholders binnen de regio ten behoeve van laaggeletterdheid, het verankeren van deze samenwerking door het opzetten van het platform en het borgen binnen de afzonderlijke stakeholders door het aanbieden van een duurzame methodiek; 5) Het structureel en actief betrekken van deelnemers via lokale organisaties en potentiële deelnemers via regionale organisaties.

Naam project DIGI-TAAL Uitvoerder Stichting Kenniscentrum PRO WORK Pilotperiode Oktober 2016 – augustus 2018.	
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	Laaggeletterde (jong) volwassenen -met Nederlands als moedertaal- met een afstand tot de samenleving en/of arbeidsmarkt. Gewenst bereik is ongeveer 10% van de laaggeletterden in Zeeland, zijnde >5.000 mensen. Naar schatting zijn er 37.000 laag- of ongeletterden tussen de 16-75 jaar in Zeeland; totale bestand komt daarmee op 50.000 personen. Dat is 13,5% van de Zeeuwse bevolking.
Methoden om doel(en) te bereiken	Het ontwikkelen van een digitale methodiek, die aangeboden wordt via een online platform genaamd DIGI-TAAL. Op dat platform moeten verschillende materialen te vinden zijn voor mensen met een afstand tot taal. Ze kunnen daar dmv een pictogramstelsel en zogenaamde “i-Flips” (video’s met gesproken tekst, beeld en tekstbegrippen) uitleg krijgen over publieke zaken zoals bijvoorbeeld reageren op huurwoningen bij woningcorporaties, internetbankieren (aanvragen/gebruiken), online declaraties indienen bij zorgverzekeraar en inloggen via DIGI-DC etc. Concreet legt de i-Flip dan uit hoe een digitale omgeving van zo’n instantie werkt en hoe het individu dit kan gebruiken. Er zijn drie werkgroepen opgezet: een voor onderzoek, een voor communicatie en een voor realisatie. Onderzoek: Zij onderzoeken de doelgroep en stakeholders; adviseren de werkgroep Realisatie; monitoren en evalueren; stellen een eindrapport op met procesbeschrijving en de bereikte doelen. Communicatie: Maakt communicatieplan; ontwikkelt promotiemateriaal van het platform; mede-ontwikkelen de website waarop het platform gaat draaien; onderhouden contact met media ed. Realisatie: Ontwikkelen de techniek van het platform (incl. de i-Flips).
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	Er is een monitoring en evaluatieplan gemaakt incl. planning, waarin staat wanneer er wat wordt verwacht. Van ieder gesprek, dat is plaatsvindt worden notulen gemaakt en als er intern een meeting is geweest wordt er een vragenlijst ingevuld en wordt hiervan een rapport gemaakt. De productevaluatie gaat over het portaal zelf. Er komt een kwantitatieve en een kwalitatieve analyse. Daar wordt gewerkt met enquêtes voor zowel de doelgroep als (lokale) experts/intermediairs als kwantitatieve methode. En interviews/testgroep van de doelgroep in een pilot dient als kwalitatieve methode.

Naam project Laaggeletterden in Beeld Uitvoerder Lost Lemon Pilotperiode Oktober 2016 – juli 2018.	
Probleemanalyse	Er is niet een eenduidig beeld over de laaggeletterde. De verscheidenheid van de doelgroep vraagt om een gedifferentieerde aanpak. Het ontbreekt aan een gestructureerde aanpak die rekening houdt met de context van de doelgroep. Co-design maakt patronen helder binnen de doelgroep. Het biedt een analytisch kader om patronen te ontdekken in de doelgroep en de werkzame ingrediënten te ontdekken. Laaggeletterden lopen tegen meerdere problemen aan: Cognitief (vaak ook problemen met rekenen en probleemoplossend vermogen); Sociaalpsychologisch (beperkte zelfredzaamheid ed);

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Laaggeletterden in Beeld Lost Lemon Oktober 2016 – juli 2018.
	<p>technisch (ervaren computers als complex); miscommunicatie in de zorg; klein percentage volgt VE; deel ziet handicap niet als probleem; slechte ervaring met onderwijs.</p> <p>De groep is moeilijk te bereiken.</p>
Samenwerkingspartners of -projecten	<ul style="list-style-type: none"> -Stichting Lezen & Schrijven (rayon Midden) -Taalhuizen in de pilotlokaties -Muzus (Service-Designbureau) -Pilotlokaties zijn gemeente Stichtse Vecht, Zeist en Utrecht en betrokken vindplaatsen zoals de sociale diensten. -Begeleidingscommissie met Stimulanz, Divosa, Stichting Lezen & Schrijven, Stichting ABC, de Bibliotheek en Hogeschool Utrecht.
(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan	<p>Het ontwikkelen en toepassen van een instrument of methodiek om laaggeletterden met Nederlands als moedertaal te werven en toe te leiden naar scholing .</p> <p>Het werven en doorverwijzen naar scholing van laaggeletterden met Nederlands als moedertaal vanuit vindplaatsen in het sociaal domein, waaronder (schuld-)hulpverlening, (jeugdzorg) maatschappelijke ondersteuning, re-integratie en inkomensondersteuning.</p>
Geoperationaliseerde doelstellingen:	<p>Ervaring opgedaan met het creëren van en werken met persona's, in co-design met laaggeletterden als middel om vernieuwing door te voeren en taalontwikkeling beter te laten aansluiten op het perspectief van de laaggeletterden.</p> <p>Beproefde set van werkafspraken om de toeleiding van geworven laaggeletterden via vindplaatsen naar taaltraining conform persona's te laten verlopen.</p> <p>Input verworven voor de doorontwikkeling van beleid, werkprocessen, inkoop, etc.</p> <p>Het percentage laaggeletterden dat via vindplaatsen wordt aangemeld is 20% hoger dan het aantal in de nulmeting in fase 1 van het project.</p> <p>Gedeeld begrippenkader over laaggeletterdheid en besef van urgentie om hierover werkafspraken te maken in de keten van betrokken organisaties.</p>
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	<p>Laaggeletterden die momenteel niet gebruik maken van scholing of taalaanbieders. Dat is 98% van de laaggeletterden met NT1.</p> <p>Uiteindelijk is de wens om 20% meer mensen te bereiken dan nu.</p> <p>In fase 2 interviewen we zo'n 25 verschillende typen laaggeletterden om input te verzamelen voor het creëren van de persona's.</p>
Methoden om doel(en) te bereiken	<p>Gebieden van beeldonderzoek om een rijk beeld te krijgen van de leefwereld van laaggeletterden en aan de hand daarvan persona's creëren</p> <p>Contextmapping om een beter inzicht te krijgen in onderliggende behoeften en wensen. In plaats van kenmerken zoals geslacht of taalniveau.</p> <p>De Invoermodule Taalnetwerk Utrecht ondersteunt gewenst gedrag en maakt monitoring mogelijk.</p>

Naam project	Laaggeletterden in Beeld
Uitvoerder	Lost Lemon
Pilotperiode	Oktober 2016 – juli 2018.
	<p>Doorvertalen van de persona's uit het beeldonderzoek in de Invoermodule</p> <p>Een onderliggend ketensysteem fungeert als vliegwiel voor vraagstukken in de uitvoering</p> <p>Om tot de persona's te komen wordt er gebruikt gemaakt van contextmapping. Dat houdt in dat mensen uit de doelgroep eerst onbewust met het thema aan de slag gaat, bijvoorbeeld door ze een dagboek bij te laten houden met bijvoorbeeld stickers waarmee ze zelf hun behoeften kunnen verwoorden. Daarna worden er interviews gehouden en daar worden grote lijnen uit gehaald. Op basis daarvan worden persona's gecreëerd.</p>
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	Na afloop wordt er weer met de doelgroep en met de professionals geëvalueerd (kwalitatief). Ook wordt er gekeken wat er nodig is om te verbreden naar heel het land. Na elke fase van het project verschijnt er een interne voortgangsrapportage. Die zal ook naar het Verwey-Jonker Instituut gestuurd worden.

Naam project	DOEN?! Digitale Overheid, En Nu?
Uitvoerder	ITTA UvA bv
Pilotperiode	Oktober 2016 – juni 2018. 1 juli oplevering.
Probleemanalyse	<p>De overgang naar een Digitale Overheid is onvermijdelijk en dwingt burgers tot meebewegen in deze ontwikkeling, maar stelt laaggeletterde burgers voor grote uitdagingen.</p> <p>Laaggeletterden hebben meer dan hoogopgeleide burgers te maken met de digitale overheid, bijvoorbeeld vanwege recht op uitkeringen en toeslagen. Een relatief groot deel van de laaggeletterden is niet digitaal vaardig en 13% van de laaggeletterden heeft nog nooit een computer gebruikt . Omgaan met de Digitale Overheid vergt geïntegreerd inzetten van verschillende basisvaardigheden. dit leidt tot de noodzaak om de vaardigheden geïntegreerd aan te pakken.</p> <p>Een vraaggestuurde aanpak vergroot zowel de motivatie van volwassen leerders als de kwaliteit van leren.</p>
Samenwerkingspartners of -projecten	<p>Kaatje Dalderop Onderwijsadvies</p> <p>Huis voor Taal, Lelystad (pilotorganisatie)</p> <p>Stichting Lezen & Schrijven (rayon Oost) en in het verlengde daarvan: STEP Nijmegen) (pilotorganisatie)</p> <p>ROC Rijn IJssel (pilotorganisatie)</p> <p>ROC Nijmegen (pilotorganisatie)</p> <p>School voor coaching (derde partij)</p> <p>Script Factory (derde partij)</p>
(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan	Het doel is een duurzame aanpak door te ontwikkelen waarin het zelfstandig leervermogen van leerders via een coachende aanpak wordt ontwikkeld. Duurzaam houdt in dat deelnemers hun eigen leerproces kunnen sturen en leervaardigheden kunnen behouden na een cursus. Het gaat om autonoom leren. Dit is opgehangen aan de digitale overheid.
Geoperationaliseerde doelstellingen:	Doel van DOEN?! is dus kennisontwikkeling en –deling rond autonoom leren en leren leren bij laaggeletterde leerders, die in het

Naam project	DOEN?! Digitale Overheid, En Nu?
Uitvoerder	ITTA UvA bv
Pilotperiode	Oktober 2016 – juni 2018. 1 juli oplevering.
	kader van dit experiment problemen ervaren bij het omgaan met de Digitale Overheid. Het experiment besteedt daarbij expliciet aandacht aan de ontwikkeling van de coachingsvaardigheden van de coach.
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	Laaggeletterden die moeite hebben met digitale vaardigheden, met name in het kader van de digitale overheid. Er zijn 8 pilots met elk 10 mensen.
Methoden om doel(en) te bereiken	Er wordt een coachtraining verzorgd voor coaches. De coaches ontwikkelen daarnaast hun coachvaardigheden door te coachen in de pilots en door intervisiebijeenkomsten met elkaar. Elke pilot bevat 12-20 bijeenkomsten, waarin een coach een groep van 10 tot 15 deelnemers coacht. Deze beginnen met een interval van 1 week, waarin de leerders hun zelf tijdens de coachbijeenkomst bedachte acties uitvoeren. Na verloop van tijd wordt de interval 2 weken en aan het eind is er een interval van een aantal maanden. Door deze intervallen kunnen ze bekijken of het zelfstandig leervermogen daadwerkelijk blijkt als er niet elke week een bijeenkomst is. Deze training is ingekocht, maar dit wordt uiteindelijk een overdraagbare training.
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	Interviews met leerders, observeren van coaches. Er worden meetinstrumenten gebruikt om te kijken of de autonome leervaardigheden en de digitale) vaardigheden van de leerders toenemen. Ook zijn er intervisiegroepen voor coaches en worden er best-practices uit de pilots gehaald met de hulp van de coaches en zullen interviews gehouden worden met de coaches.

Naam project	Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal
Uitvoerder	CINOP Advies
Pilotperiode	November 2016 – mei 2018. Afronding en overdracht mei – augustus 2018
Probleemanalyse	Bij uitvoerende consulenten van gemeentelijke instanties bestaat er in de contacten met burgers veelal handelingsverlegenheid ten opzichte van autochtone laaggeletterden. Het signaleren en bespreekbaar maken van laaggeletterdheid vereist een bewustzijn van de verschijningsvormen van laaggeletterdheid en specifieke vaardigheden van consulenten om hierop in klantcontacten te acteren. Als signalering en/of screening van laaggeletterden niet standaard deel uitmaakt van het te volgen werkproces is de kans groot dat laaggeletterdheid en de verschijningsvormen ervan bij de autochtone doelgroep onvoldoende worden herkend. NT1'ers zijn lastig te bereiken omdat ze zich schamen voor de problematiek of de problemen zelf niet (h)erkennen. Ook zijn drempels om actief deel te nemen aan maatschappelijke of educatieve activiteiten te hoog.
Samenwerkingspartners of -projecten	Evaluatie wordt uitgevoerd door ecbo. Er is afstemming met een ander project binnen dit perceel, dat is ook op deze doelgroep, dat wordt uitgevoerd door LOST LEMON. Ze zijn samen gaan zitten om te bespreken hoe ze elkaar kunnen versterken. De afspraak is om elkaar te informeren en helpen, ook in analysefase.

Naam project Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal Uitvoerder CINOP Advies Pilotperiode November 2016 – mei 2018. Afronding en overdracht mei – augustus 2018	
(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan	Het ontwikkelen en toepassen van instrumenten en/of aanpakken bij contacten tussen (semi)-gemeentelijke instanties in het sociale domein en burgers, waardoor laaggeletterden met Nederlands als moedertaal beter bereikt en geïnteresseerd kunnen worden voor actieve deelname aan informele, non-formele en/of formele maatschappelijke of educatieve activiteiten.
Geoperationaliseerde doelstellingen:	<p>Er worden pilots uitgevoerd in drie gemeenten: Amsterdam, Smallerland en Enschede. De pilots verschillen van elkaar en sluiten aan bij ontwikkelingen, beleid en interventies die voor handen zijn in de pilotgemeente.</p> <p><u>Amsterdam:</u> De pilot in Amsterdam sluit aan op de gemeentelijke armoedeaanpak. Binnen de armoedeaanpak is Snap de Brief ontwikkeld. Dat is een app waarmee burgers die problemen hebben met het lezen en begrijpen van brieven hulp kunnen vragen. In de pilot wordt Snap de Brief verbreed naar het herkennen en signaleren van laaggeletterdheid en het slechten van drempels bij burgers om een stap te zetten om zelf brieven te leren begrijpen. In de pilot wordt een werkwijze uitgewerkt waarmee laaggeletterde burgers in kwetsbare posities gebruik leren maken van Snap de Brief én de stap mogelijk gemaakt wordt om zelf meer grip te krijgen op het begrijpen van post. Deze werkwijze wordt uitgewerkt in stadsdeel Noord in samenwerking met het team Realtime Armoedeaanpak, medewerkers van het Sociaal Loket stadsdeel Noord, het Participatiecentrum Noord en het taalnetwerk in stadsdeel Noord.</p> <p><u>Smallerland:</u> In Smallerland sluit de pilot aan op de gemeentelijke aanpak laaggeletterdheid. In de pilot wordt specifiek gekeken naar mogelijkheden van professionals en vrijwilligers van maatschappelijke en gemeentelijke instanties om in contacten met burgers laaggeletterdheid beter te herkennen en te signaleren en de mogelijkheden met de burgers te verkennen om vervolgstappen te gericht op maatschappelijke en/of educatieve activiteiten, die direct aansluiten bij hun motivatie en perspectief. De pilot wordt uitgevoerd in één wijk van Drachten. Daarbij worden alle relevante instanties en professionals in de wijk betrokken.</p> <p><u>Enschede:</u> Ook in Enschede sluit de pilot aan op de gemeentelijke aanpak laaggeletterdheid. In Enschede is een Werkpleinaanpak en een Wijkaanpak in de aanpak van laaggeletterdheid. In de pilot wordt gekeken of en hoe de wijkaanpak versterkt of verrijkt kan worden, zodat wijkteams laaggeletterde burgers beter kunnen herkennen en hen kunnen ondersteunen in een stap naar passend maatschappelijke en/of educatief aanbod, dat aansluit bij de vragen en perspectieven van de burgers.</p>
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	Doelgroep zijn de laaggeletterden die onder het 2f niveau zitten voor Nederlandse taal en rekenen en een laag niveau digitale vaardigheden hebben, (PIAAC (internationaal niveau 1). Het gaat om volwassenen (23+) met een Nederlandstalige achtergrond. Specifieker gaat het hier om kwetsbare burgers die gekenmerkt worden tot een grote afstand tot de arbeidsmarkt

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal CINOP Advies November 2016 – mei 2018. Afronding en overdracht mei – augustus 2018
	<p>(uitkeringsgerechtigden werkzoekenden en uitkeringsgerechtigden zonder sollicitatieplicht), mensen die leven in armoede en aangewezen zijn op schuldhulpverlening, en burgers met persoonlijke en sociale problematiek, die ondersteund worden door maatschappelijk werk.</p> <p>Van gemeente Smallingerland en gemeente Enschede zijn gedetailleerde gegevens bekend over de omvang en samenstelling van de groep laaggeletterden (factsheetrapportages die in kader van Europees project NC AL in 2015 zijn opgesteld).</p> <p>Zo is het percentage laaggeletterden in de gemeente Smallingerland iets hoger dan het landelijk gemiddelde en is ook het aandeel autochtonen hoger dan het landelijk percentage.</p> <p>Van Enschede weten we dat het aandeel niet-werkenden en inactieven hoger is dat gemiddeld in Nederland en een belangrijke factor is voor het hoge percentage laaggeletterden in deze gemeente, in vergelijking met landelijke percentages.</p> <p>Op basis van Regionale Spreiding Laaggeletterdheid Amsterdam (2016) weten we dat in stadsdeel Noord het percentage laaggeletterden hoger is dan het percentage voor Amsterdam als geheel. Ook weten we dat het percentage mensen dat moeite heeft om rond te komen en schulden heeft hoger is in vergelijking met andere stadsdelen.</p>
Methoden om doel(en) te bereiken	<p>In de drie pilotgemeenten wordt een vier-stappen-aanpak ingezet. De stappen zijn als volgt:</p> <p>Contactmoment tussen gemeenten en (laaggeletterde) burgers in beeld brengen (professionals en vrijwilligers van schuldhulpverlening, wijkteams, opbouwwerk, maatschappelijk werk, uitkeringsinstanties, armoedeconsulenten)</p> <p>Herkennen en signaleren van problemen met basisvaardigheden en concrete perspectieven samen met de burgers benoemen.</p> <p>Opvolging en gesprek over kansen, perspectieven en mogelijkheden voor burgers om basisvaardigheden te verbeteren</p> <p>Beschikbare aanbod van maatschappelijke en/of (non-formele) educatieve activiteiten die aansluiten bij de motivatie en perspectieven van de burgers is in beeld.</p>
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	<p>Voor de analyse en beschrijving van verkregen inzichten en opbrengsten wordt gebruik gemaakt van de CIMO logica.</p> <div data-bbox="539 1570 1299 1995" data-label="Diagram"> <p>The diagram illustrates the CIMO logic model, which is a process flow from left to right. It is titled 'CIMO logica' and includes the CINOP Advies logo. The flow consists of four main stages, each in a red box:</p> <ul style="list-style-type: none"> Context: Ontwikkeling en beleid gemeente Interventie: binnen vier stappen aanpak Mechanismen: Directe effecten: gedrag, werkwijzen, ketenafspraken Outcome: Lange termijn effecten: bereik deelnemers, ketensamenwerking <p>Arrows connect these stages in sequence. The diagram is framed by a red border and has 'CINOP Advies' written at the bottom left.</p> </div>

Naam project Laaggeletterden met Nederlands als moedertaal Uitvoerder CINOP Advies Pilotperiode November 2016 – mei 2018. Afronding en overdracht mei – augustus 2018	
	<p>Tijdens de pilotperiode worden gegevens door lokale projectleiders verzameld: Rapporten, verslagen van gesprekken, conceptnotities, gespreksagenda's, presentaties, afspraken- en besluitenlijstjes</p> <p>In beeld krijgen antwoorden op 'vooraf' en 'achteraf' vragen</p> <p>Logboeken bijhouden</p> <p>Daarnaast worden deelnemersgegevens geregistreerd. Welke gegevens precies geregistreerd worden wordt per pilotgemeente bepaald. Doel is in ieder geval om gegevens te krijgen over het aantal deelnemers met wie via de pilotinterventie contact is geweest, het aantal deelnemers die een vervolcontact hebben gehad en het aantal deelnemers dat daarna een concrete activiteit heeft opgepakt.</p> <p>Evaluatie aan het einde van de pilotperiode</p> <p>Kwalitatief evaluatiegesprek met betrokkenen en stakeholders in de drie pilotgemeenten</p> <p>Korte vragenlijst deelnemers en/of evaluatiegesprek</p>

Naam project Ouderen & Digivaardigheden Uitvoerder CINOP Advies Pilotperiode Coaching vindt plaats van 1 sept 2017 tot 1 februari 2018	
Probleemanalyse	Ouderen hebben een gemiddeld lager niveau basisvaardigheden dan jongere volwassenen. Van de 55-65 jarigen blijkt maar liefst 21% laaggeletterd te zijn (PIAAC, 2013) en van de 65-plussers wordt dit percentage nog hoger geschat (ecbo, 2015). Om deze reden is het van groot belang de doelgroep 'laaggeletterde ouderen' te bereiken en te ondersteunen. Basisvaardigheden, zoals goed lezen en schrijven, maar ook digitale vaardigheden, zijn van groot belang voor de zelfredzaamheid van ouderen. Denk hierbij aan het zelfstandig kunnen aanvragen van de AOW, het kunnen regelen van bankzaken, het maken van afspraken bij de huisarts en, het regelen van de zorgtoeslag. Bovendien: indien de mobiliteit bij de oudere niet meer zo goed is, kan het extra belangrijk worden voor de zelfredzaamheid en voor het sociale netwerk dat men digitaal wél voldoende vaardig is. Het is immers mogelijk om via internet contacten te leggen en te onderhouden, boodschappen online te bestellen, informatie over gezondheidszaken te verzamelen of financiële zaken te regelen zonder dat men de deur uit hoeft.
Samenwerkingspartners of -projecten	Hbo-opleidingen, gemeenten, Stichting Lezen & Schrijven (projectleiders in de pilotgemeenten), vrijwilligersorganisaties, woonzorgcentra/thuiszorg, bibliotheek en buurthuizen per regio. ECBO verzorgt de monitoring.
(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan	Het vergroten van zelfstandige maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid onder laagopgeleide ouderen met een kwetsbaarheid als het gaat om eenzaamheid, door middel van het verhogen van digitale vaardigheden.
Geoperationaliseerde doelstellingen:	Het project bestaat uit meerdere fases: Fase 0 bestaat uit de opstart van het project, inclusief starbijeenkomsten. Fase 1 is een verkenning met als resultaat een rapport. Met deskresearch wordt in beeld gebracht wat bekend is over (het verhogen van) de

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Ouderen & Digivaardigheden CINOP Advies Coaching vindt plaats van 1 sept 2017 tot 1 februari 2018
	<p>basisvaardigheden voor ouderen, stakeholders worden geïnterviewd over de stand van zaken en er komt een behoeftenonderzoek onder de doelgroep.</p> <p>Fase 2 bestaat uit het ontwikkelen van de pilotmethodiek:</p> <p>Concept-Training voor mantelzorgers</p> <p>Concept-Train de trainer (uitgevoerd door HBO instellingen)</p> <p>Concept methodiek voor opzetten van lokale netwerkbijeenkomsten (voor onderling contact tussen ouderen-ondersteuners-koppels)</p> <p>Concept methodiek voor opzetten digitale helpdesk voor de ondersteuners (digicoaches)</p> <p>Concept programma van oefenen.nl voor de ondersteuning van mantelzorgers 'Zorgen voor 2'</p> <p>Concept materialen voor digicoaches/doelgroep</p> <p>Concept draaiboek begeleiding lokale projectleiders</p> <p>Fase 3 is de voorbereiding van de pilotregio's:</p> <p>Trainen van de projectleider in het werken met de methodiek en de metingen</p> <p>Inrichting van digitale helpdesk</p> <p>Werven van de deelnemers, studenten en digicoaches</p> <p>Inrichten van de maandelijkse netwerkbijeenkomsten</p> <p>Training van de studenten.</p> <p>Fase 4 is de uitvoerfase.</p> <p><i>Minimaal 90 deelnemers (minimaal 30 deelnemers per pilotgemeente van de 40) hebben hun traject afgemaakt.</i></p> <p><i>Minimaal 90 digicoaches (minimaal 30 deelnemers per pilotgemeente van de 40) zijn getraind en hebben het traject begeleid.</i></p> <p><i>Metingen op deelnemersniveau en het kwalitatieve onderzoek.</i></p> <p>Fase 5: evaluatie en bijstellen van de methodiek. Resultaat is een rapport met resultaten van de evaluatie op deelnemers en stakeholdersniveau.</p> <p><i>Fase 6: Afronding</i></p> <p><i>Resultaat fase 6:</i></p> <p><i>Oplevering van een toolkit (na mogelijke aanpassingen n.a.v. de pilotresultaten):</i></p> <p><i>Methodiekomschrijving definitief</i></p> <p><i>Definitieve training voor digi-coaches</i></p> <p><i>Definitief draaiboek voor Train de trainer (uitgevoerd door HBO instellingen)</i></p> <p><i>Definitief draaiboek voor het opzetten van lokale netwerkbijeenkomsten (voor onderling contact tussen mantelzorgers)</i></p> <p><i>Definitief draaiboek voor het opzetten van een digitale helpdesk voor de digicoaches</i></p> <p><i>Definitief materiaal voor digicoaches en doelgroep</i></p> <p><i>Definitief draaiboek begeleiding lokale projectleiders</i></p> <p><i>Een voorstel voor een gemeentelijke monitor, inclusief de sociale redzaamheid en digitale vaardigheden, zodat gemeente in de toekomst zelf het project kan monitoren</i></p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Ouderen & Digivaardigheden CINOP Advies Coaching vindt plaats van 1 sept 2017 tot 1 februari 2018
	<p><i>Rapport met aanbevelingen voor rijksoverheid, VNG en e-overheidsinstanties Een train de trainer voor gemeenten/regio's die met de methodiek aan de slag willen</i></p> <p><i>Uitwerking naar opschaalbaarheid voor gemeenten</i></p>
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	<p>De doelgroep is de groep laagopgeleide (maximaal mbo-2 opgeleid) ouderen (55+) met een laag niveau digitale vaardigheden. De meest kwetsbare doelgroep onder de ouderen, is de groep alleenwonende ouderen. Van alle 65-plussers woont ongeveer 52% alleen en van alle 75-plussers ongeveer 65%.</p> <p>De omvang voor deze pilot is 30 per regio: dus 90 in totaal.</p>
Methoden om doel(en) te bereiken	<p>Omdat het gebruik van Social media en andere digitale vaardigheden voor veel laaggeletterde ouderen niet vanzelfsprekend is, is gekozen voor een aanpak voor het leren gebruiken van Social media waarbij de oudere ondersteuning/coaching van iemand uit de omgeving (bijvoorbeeld een kind van de oudere, kleinkind of buurman/vrouw) krijgt. Deze "digicoach" legt, nadat men hierin getraind is, het gebruik van de devices en de digitale vaardigheden uit aan de oudere.</p> <p>De aanpak wordt in drie pilotregio's uitgetest. Het gaat hierbij om een plattelands gemeente of gebied, een middelgrote gemeente (G32) en een grootstedelijke gemeente (G4).(Amsterdam, Tilburg en Middelburg).</p> <p>Per regio worden in totaal over de periode van 1 sept 2017 tot 1 februari 2018 30 ouderen gecoached door 30 mantelzorgers en (naar inschatting) 6-30 studenten per regio, zodat iedere student 1-5 mantelzorgers zal begeleiden (het aantal verschilt per regio, in overleg met de betrokken hogescholen). Het materiaal voor de training (zoals een draaiboek, powerpoint en smartphones/tablets) wordt door CINOP geleverd. De studenten worden door CINOP voorbereid op het geven van de trainingen middels een blended training. De trajectperiode zal worden aangepast aan de lesperiodes (blokken) van de hogescholen.</p>
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	<p>Dit project wordt op verschillende manieren gemonitord en geëvalueerd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Deelnemers: Er is sprake van een intake met een beginmeting en een eindmeting. Tijdens de intake wordt een keuze gemaakt voor één of meer haalbare doelen. Het volgende wordt gemeten: Zelfredzaamheid Digitale vaardigheden 2. Kwalitatief onderzoek naar ervaringen onder de ouderen, de digicoaches en studenten. 3. Evaluatie met de betrokken stakeholders; 4. Projectevaluatie: met de begeleidingscommissie wordt tussentijds geëvalueerd.

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	NT1leren.nl Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl en CINOP Advies Oktober 2016 – Augustus 2018
Probleemanalyse	Er worden weinig laaggeletterden bereikt momenteel. Daarbij blinken laaggeletterden uit in het niet (h)erkennen van de eigen problematiek. De huidige aanpak is log en bestaat uit formele cursussen. Dit spreekt niet aan. Ook wordt er nauwelijks aandacht besteed aan digitale vaardigheden en blijkt dat laaggeletterden minder gebruik maken van computers terwijl juist voor deze doelgroep digitale vaardigheden zo belangrijk zijn – bijvoorbeeld in het contact met de overheid. Deze aanpak spreekt meer aan, sluit beter aan bij deze tijd en is goedkoper.
Samenwerkingspartners of -projecten	Cinop Het management van de pilotorganisaties. De betrokken gemeenten. Stichting Lezen & Schrijven (projectleiders in de betrokken regio's). De Adviesgroep van experts. De begeleidingscommissie vanuit het programmateam Tel mee met Taal.
(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan	Het hoofddoel is de ontwikkeling van een online blended-lerenmethodiek voor laaggeletterden, zodat zij niet uitgesloten raken van moderne technologie, zoals de e-overheid. Het leerrepertoire moet zo toegankelijk en aantrekkelijk mogelijk zijn, o.a. door ook groepslessen, docenten en vrijwilligers in te zetten.
Geoperationaliseerde doelstellingen:	Op vier pilotlocaties, te weten ROC Heerlen, ROC Breda, ROC Den Haag en TopTaal in Apeldoorn, een online blended-lerenmethodiek voor laaggeletterden ontwikkelen.
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	Bij de ROC's komen traditioneel laaggeletterden tot taalniveau 1f. De ambitie van het project is om uiteindelijk de doelgroep te bereiken die op dit moment nog niet bereikt wordt door het aanbod van de ROC's. Binnen de pilot zullen zo'n 40 mensen worden bereikt, 10 per pilotlocatie.
Methoden om doel(en) te bereiken	<p><i>Deskresearch</i></p> <p>Met deskresearch wordt gekeken wat bekend is over online leren voor laaggeletterden en laagopgeleiden vanuit nationaal en internationaal onderzoek.</p> <p><i>Stakeholderonderzoek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Het voeren van gesprekken met aanbieders, gemeenten en regionale samenwerkingsverbanden 'Taal voor het Leven' in de regio's waar de pilots worden uitgevoerd. Door middel van het stakeholderonderzoek wordt de lokale context in kaart gebracht, zodat de methode zo goed mogelijk aansluit bij de praktijk van de pilotlocaties. <p><i>Ontwikkeling van de blended learning methodiek.</i></p> <p>Er wordt onderzocht of de volgende uitgangspunten voor de methodiek voor blended leren effectief zijn en geschikt voor de doelgroep:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De deelnemer volgt een online traject, dat bestaat uit leerroutes op maat, in beperkte mate ondersteund door materiaal op papier. Hij of zij neemt deel aan een groepsles, krijgt individueel les via Skype, werkt zelfstandig met het online materiaal en wordt deels ondersteund door de vrijwilliger bij zijn individuele leertraject. Momenteel wordt er nog nagedacht over wat er precies nodig is voor een groepsles;

Naam project NT1leren.nl Uitvoerder Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl en CINOP Advies Pilotperiode Oktober 2016 – Augustus 2018	
	<ul style="list-style-type: none"> De docent is de regisseur van het leerproces, zet de leerroute uit op basis van een uitgebreide 'live' intake, geeft de groepsles en de Skype-les en monitort de vorderingen van de deelnemer. De docent stuurt ook de vrijwilliger aan. Binnen dit nieuwe project wordt, naast een vernieuwende digitale methodiek, ook de inzet van docent en vrijwilliger op een andere wijze aangevlogen. De docent beperkt zich niet tot training en begeleiding van een vrijwilliger in algemene zin, maar is zelf regisseur en uitvoerder van het leerproces. De vrijwilliger is daarin ondersteunend en wordt aangestuurd door de docent. De vrijwilliger ondersteunt bij activiteiten in het sociaal domein om maatschappelijke participatie te bevorderen. Vrijwilligers worden zoveel mogelijk geworven uit de sociale omgeving van de leerders. De vrijwilliger begeleidt en coacht de deelnemer bij het volgen van de online leerroute en wordt daarbij aangestuurd en begeleid door de docent. De vrijwilliger speelt in de methodiek een belangrijke rol als het gaat om motivatie, het werken aan transfer en het maken van oefeningen; De leerroutes zijn gebaseerd op bestaand en nieuw materiaal op de portal Oefenen.nl en koppelen het leren lezen en schrijven, rekenen en digitale vaardigheden aan relevante onderwerpen als gezondheid, financiële zelfstandigheid, werk, opvoeden en mantelzorg; De mobiele app wordt ingezet voor het samen leren in kleine groepen en zorgt samen met social media en gamification voor een grote diversiteit aan leermogelijkheden die leren aantrekkelijk maken; De ontwikkelde methodiek wordt uitgetest in vier pilotregio's. Daarvoor worden met bestaande en nieuwe materialen leerroutes voor NT1-trajecten ingericht. Er worden in totaal vier pilots uitgevoerd. De professionele docenten en vrijwilligers die bij de pilots betrokken zijn worden getraind en begeleid bij de uitvoering.
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	<p>De monitoring is in handen van Ecbo. Zij kijken op basis van kwantitatief en kwalitatief onderzoek of de deelnemers vorderingen hebben gemaakt op het gebied van taal, digivaardigheden en participatie.</p> <p>De begeleidingscommissie bepaalt uiteindelijk of het project kansrijk of veelbelovend is.</p>

Naam project Zilveren Taalcompetenties Uitvoerder Het projectmanagement wordt uitgevoerd onder Pilotperiode eindverantwoordelijkheid van Stichting Vugherstede. Oktober 2016 – Augustus 2018	
Probleemanalyse	<p>Lage taalvaardigheden (laaggeletterdheid) hangen sterk samen met leeftijd: één op de vijf 55-plussers is laaggeletterd. Uit het internationale ALL-onderzoek blijkt dat de cognitieve vermogens (op gebied van basisvaardigheden zoals taal en rekenen) van volwassenen in de loop van hun leven ongeveer met een onderwijsniveau zakken. In Nederland ligt dat omslagpunt vanaf het 40e levensjaar. En dit geldt voor alle ouderen: of ze nu over hoge of lage vastgestelde taal- en rekervaardigheden beschikken³. Laaggeletterden zijn daarbij extra kwetsbaar: zij beschikken immers over een</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Zilveren Taalcompetenties Het projectmanagement wordt uitgevoerd onder eindverantwoordelijkheid van Stichting Vugherstede. Oktober 2016 – Augustus 2018
	<p>lager aanvangsniveau van taalvaardigheid, dat op latere leeftijd nog verder afneemt. Daarom zou het wenselijk zijn om te kijken hoe men de taalvaardigheden onder laaggeletterde ouderen kan optimaliseren</p>
<p>Samenwerkingspartners of -projecten</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Stichting Vugherstede (woonzorgcomplex voor ouderen) - DSV Verzorgd Leven (woonzorgcomplex voor ouderen) - Alsare (taalaanbieder) - Artéducat (onderzoeksinstituut) - Kohnstamm Instituut (onderzoeksinstituut) <p>Klankbordgroep: Netwerk ActivAge AMC/ voorzitter alliantie vaardigheden Platform studiekringen KBO (Ouderenbond)</p>
<p>(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan</p>	<p>Door middel van een taalaanbod op maat bijdragen aan de taalbeheersing (en digitale vaardigheden) van ouderen en de praktische toepassing van taal in de praktijk, zodat zij meer mee kunnen doen in de samenleving. (sociale inclusie)</p>
<p>Geoperationaliseerde doelstellingen:</p>	<p>Het project beoogt 3 specifieke doelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen van taalaanbod specifiek gericht op laagtaalvaardige ouderen, dat aansluit bij hun leerwensen en behoeften; • Bijdragen aan de verbetering van de zelfredzaamheid van ouderen door het verbeteren van de taalvaardigheid; • Ontwikkelen van een praktische toolkit met bijbehorende methodiek en instrumentarium die door zorginstellingen, gemeenten en taalaanbieders door heel Nederland kan worden ingezet om taalaanbod op maat voor laagtaalvaardige oudere doelgroepen op te zetten.
<p>Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik</p>	<p>Het project hanteert een brede definitie van 'ouderen': in potentie zijn de resultaten toepasbaar op mensen vanaf 50 jaar met een (risico op) lage taalvaardigheid. Daarbij wordt de Europese definitie gehanteerd; onder niveau 2. Factoren als financiële achtergrond, woon/zorg situatie en sociale contacten worden ook meegenomen in de overweging of iemand laag taalvaardig is of risico loopt dit te worden. Onderzoek heeft uitgewezen dat deze factoren daar vaak sterk mee samenhangen.</p> <p>De methodiek is minder passend voor mensen met een mentale beperking, zoals mensen met dementie.</p> <p>Het project vindt plaats bij twee woonzorgcomplexen voor ouderen: Stichting Vugherstede en DSV Verzorgd Leven.</p> <p>Stichting Vugherstede levert zorg- en dienstverlening aan oudere inwoners van de Gemeente Vught. In een groeiend aantal gevallen gebeurt dit bij de mensen thuis (extramuraal). De twee deelnemende locaties van Vugherstede (Woonzorgcentrum Theresia, Huize Elisabeth) en thuiszorg bereiken gezamenlijk circa 770 ouderen in de gemeente Vught.</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Zilveren Taalcompetenties Het projectmanagement wordt uitgevoerd onder eindverantwoordelijkheid van Stichting Vugherstede. Oktober 2016 – Augustus 2018
	<p>DSV Verzorgd Leven bereikt circa 1100 ouderen dichtbij huis (intra- en extramuraal) in de gemeenten Katwijk en Lisse.</p> <p>In deze twee woonzorgcomplexen ligt de leeftijd gemiddeld wat hoger dan 50+.</p>
Methoden om doel(en) te bereiken	<p>Het project bestaat uit 5 fasen:</p> <p>Deskresearch Het project is gestart met het analyseren van eerdere studies over leren voor ouderen. Daaruit zijn de randvoorwaarden gedestilleerd voor het verdere traject.</p> <p>Behoefteonderzoek onder ouderen Het behoefteonderzoek startte met informatiebijeenkomsten bij beide woonzorglocaties. Onderdeel van de bijeenkomsten vormde een quiz over taal en het zingen van bekende nummers. Daarna werd de link met de activiteiten binnen het project gelegd. Met deze bijeenkomsten zijn 200 ouderen bereikt en zij reageerden positief.</p> <p>Onder alle ouderen, die in de twee woonzorgcomplexen wonen, is vervolgens een aselechte steekproef getrokken. Aan 150-200 ouderen is een gestructureerde vragenlijst voorgelegd door vrijwilligers die aan huis kwamen. Door middel van een gevalideerde methode werd aan deze mensen gevraagd hoe hun zorgsituatie is, welke (taal) activiteiten ze ondernemen, welke contacten ze hebben, en welke behoefte ze hebben aan ondersteuning op het gebied van taal. Ook is hen gevraagd of ze eventueel betrokken willen zijn bij het vervolg van het project.</p> <p>Implementatiemodel leerbehoeften en -mogelijkheden taal voor ouderen Op basis van het deskresearch en het behoeftenonderzoek wordt een implementatie en leermodel ontwikkeld. Het beschrijft de projectopzet, succesfactoren en mogelijkheden en kansen voor ouderen om hun taal bij te spijkeren. Daarnaast beschrijft het een aantal good practices die in fase 1A en 1B zijn geïnventariseerd. Zorginstellingen, taalaanbieders en gemeenten kunnen dit implementatiemodel als handleiding of inspiratiebron kunnen gebruiken om zelf vergelijkbare leeromgevingen voor ouderen op te zetten.</p> <p>Ontwikkeling taalaanbod in 4 pilots (<i>het project bevindt zich momenteel in deze fase</i>) Bij elk woonzorgcomplex worden 75 talentescans uitgevoerd, dus 150 in totaal. Daarin worden de wensen en uitgangspunten van deze ouderen in kaart gebracht, zodat een taalaanbod op maat kan worden gemaakt. Een deel van deze 150 ouderen komt uit het behoefteonderzoek van fase 2. Daarnaast zijn er extra PR rondes om ouderen te werven voor deze fase.</p> <p>De nadruk binnen het taalaanbod voor ouderen ligt op competentiegericht leren binnen contextrijke leeromgevingen vertaald in een individueel</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Zilveren Taalcompetenties Het projectmanagement wordt uitgevoerd onder eindverantwoordelijkheid van Stichting Vughterstede. Oktober 2016 – Augustus 2018
	<p>programma. Hierbij worden ouderen bewust gemaakt van het feit dat ze al over veel kwaliteiten beschikken, die bij kunnen dragen aan het verwerven van nieuwe (taal)vaardigheden. Een aantal inhoudelijke onderdelen komen bij iedereen aan bod, zoals gezondheid, ontspanning, muziek, digitale vaardigheden en financiële vaardigheden. Daarnaast is er genoeg ruimte voor maatwerk.</p> <p>De activiteiten worden grotendeels in groepen georganiseerd, maar waar nodig kunnen ook maatjes (vrijwilliger) worden ingezet om 1 op 1 aan de slag te gaan.</p> <p>Ontwikkeling Toolkit Het project levert uiteindelijk op basis van de uitkomsten van fase 1-3 een praktische Toolkit op die door woonzorg-, taal-, welzijnsinstellingen en gemeenten gebruikt kan worden om taalprojecten voor laaggeletterde ouderen op te zetten. Onderdeel van de Toolkit zijn o.a. een implementatieplan en handleiding om taalactiviteiten op te zetten, bijbehorende materialen en gerichte adviezen aan beleidsmakers en beroepskrachten. De Toolkit komt kosteloos, digitaal beschikbaar en zal actief verspreid worden door stakeholders uit de klankbordgroep van het project.</p>
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	<p>Door middel van een monitorinstrument worden de opbrengsten van de interventies onderzocht. Daarbij is de vraag: werkt de interventie en hoe komt het dat het werkt (of niet)? Er worden hiervoor in ieder geval twee methoden ingezet, te weten:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. een (kwantitatief) impactonderzoek om de opbrengsten onder de doelgroep ouderen in kaart te brengen; 2. de (kwalitatieve) CIMO-methode waarmee handelingsgerichte kennis over de pilots verzameld wordt. <p>In de planning was nog een derde methode opgenomen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA) die de investering en potentiële opbrengsten in kaart brengt. <p>Op dit moment speelt binnen het project de discussie of dit onderdeel een meerwaarde zal hebben. De MKBA moet gestoeld zijn op de gemiddelde voortgang in leesvaardigheid en de projectleden zijn huiverig om de deelnemende ouderen met nog een leestoets lastig te vallen. In juni zal een definitieve beslissing worden genomen.</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	EVA: Educatie voor Vrouwen met Ambitie Stichting Lezen & Schrijven 2014 t/m 2018
Probleemanalyse	<p>Laaggeletterde vrouwen hebben minder kansen op de arbeidsmarkt en zijn hierdoor onvoldoende economisch zelfstandig. Met 13% laaggeletterde vrouwen en 16% laaggecijferde vrouwen is er in Nederland meer laaggeletterdheid onder vrouwen dan in de omliggende landen. Bovendien</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	EVA: Educatie voor Vrouwen met Ambitie Stichting Lezen & Schrijven 2014 t/m 2018
	hebben kinderen van laaggeletterde ouders drie keer zoveel kans om laaggeletterd op te groeien. Dit houdt het probleem in stand.
Samenwerkingspartners of -projecten	In de praktijk wordt in 2017 met drie soorten organisaties samengewerkt: 1) Organisaties die onderdeel uitmaken van het Taal voor het Leven netwerk: o.a. gemeenten, bibliotheken, zorg- en welzijnsorganisaties, vrijwilligersorganisaties; 2) Lokale emancipatie-organisaties en vrouwenleergroepen in de wijk; 3) Toeleiders naar werk zoals gemeente en UWV.
(Hoofd)doelstelling(en) volgens projectplan	Een hoger aantal laagopgeleide vrouwen dan momenteel toeleiden tot een hoger niveau qua taal, rekenen en digitale vaardigheden, ten einde deze doelgroep te versterken wat betreft autonomie, weerbaarheid en gelijkwaardigheid, zodat het een opstap kan zijn naar betaald werk en/of het behalen van een erkend diploma en uiteindelijk economische zelfstandigheid.
Geoperationaliseerde doelstellingen:	Regionale aanpak digitale component → een bereik van 7.000 vrouwen in totaal, welke actief gebruik maken van de digitale component. Hiervan doen 3.500 vrouwen mee aan de vrouwenleergroepen (zie niveau 4) en 3.500 niet. Vrouwenleergroepen op regionaal niveau → een bereik van 3.500 vrouwen, welke actief gebruik maken van de vrouwenleergroepen (binnen 3 jaar). Awareness raising op regionaal niveau en toeleiding naar de digitale leeromgeving en lokale vrouwenleergroepen van EVA → bereik van 20% van de doelgroep op lokaal niveau x 5 regio's: = 40.000 vrouwen; 8.000 per regio. In het oorspronkelijke projectplan was ook een doelstelling opgenomen voor landelijke awareness raising. In overleg met de opdrachtgever is deze doelstelling komen te vervallen en zijn de middelen ingezet ten behoeve van de projectleiders en de landelijke en regionale werving van cursisten.
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	Het project loopt in 5 pilotregio's: Groot-Amsterdam, Midden-Utrecht, Midden-Brabant, Drenthe en Friesland. Inmiddels blijkt er ook belangstelling te bestaan in andere regio's en breidt EVA uit. <u>Oorspronkelijke doelgroep, zoals beschreven in het projectplan:</u> Laaggeletterde, laagopgeleide vrouwen met problemen met taal, rekenen en/of digitale vaardigheden, uit zowel de allochtone als de autochtone doelgroep. Zowel vrouwen die nooit hun startkwalificatie hebben behaald als herintreders waarbij de kennis 'weggezakt' is. Het gaat hierbij met name om vrouwen tussen de 30 en 50 jaar. Beoogd niveau: tussen 1F en 2,5F. <u>Uitbreiding van de doelgroep:</u> Het project richtte zich in eerste instantie op ambitieuze vrouwen die bij wijze van spreken al een eigen bedrijfje wilden opstarten. Er bleek echter ook een grote groep vrouwen te zijn met ambities, dromen, wensen en ideeën, maar nog geen concrete plannen. Voor deze groep (we noemen ze "aspirant EVA-vrouwen" is het aanbod uitgebreid.

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	EVA: Educatie voor Vrouwen met Ambitie Stichting Lezen & Schrijven 2014 t/m 2018
	<p>Verder bleken ook jongere en oudere vrouwen geïnteresseerd in de aanpak. De leeftijdsgrens is daarom opgerekt naar 16-55 jaar.</p>
<p>Methoden om doel(en) te bereiken</p>	<p>Het project is een combinatie van een (landelijk inzetbare) digitale leeromgeving en (lokale) vrouwenleergroepen dicht bij de woonomgeving van de doelgroep.</p> <p>Parallel daaraan wordt gewerkt aan agendering, taboedoorbreking, en motivatie.</p> <p>Het project is begonnen in 2014 als zelfstandige pilot. Toen het programma Tel mee met Taal startte, is EVA verder gegaan als verdieping op de Taal voor het Leven aanpak. Hierbij is voortgeborduurd op de vier fasen van Taal voor het Leven: Bereid zijn, Vinden, Opleiden, Volgen.</p> <p>1: BEREID ZIJN</p> <p>Lokaal wordt samengewerkt met bestaande partners, zoals de bibliotheken en projecten zoals Tafel van één, zodat gebruik wordt gemaakt van de al beschikbare kennis en infrastructuur. De activiteiten en samenwerkingen worden aangestuurd door een regionale projectleider van EVA. Deze brengt in kaart welke organisaties in de regio werken met de doelgroep en maakt afspraken. Er wordt nauw aangesloten bij het netwerk rondom Taal voor het Leven.</p> <p>2: VINDEN</p> <p>Agendering op regionaal niveau en toeleiding naar de digitale leeromgeving en lokale vrouwenleergroepen gebeurt vooral via lokale projectleiders.</p> <p>In het najaar wordt een campagne gelanceerd met als doel enerzijds landelijke awareness raising en anderzijds lokale werving van cursisten.</p> <p>Daarnaast worden steeds meer vrouwen bereikt via sociale media, zoals Facebook. Voortdurend wordt geanalyseerd waar de interesses van de doelgroep liggen en hoe ze dus te bereiken zijn. Zo kunnen naast berichten over oefenen met basisvaardigheden en solliciteren een kattenfoto of de huishoudbeurs aanleiding vormen om met vrouwen in contact te treden. Er wordt geëxperimenteerd met verschillende soorten berichten (boodschappen) en vormen (zoals film/foto/vraag/leuk/serieus) en beelden (jong/oud/NT1/NT2) vervolgens wordt gekeken waar de meeste reacties op komen.</p> <p>3: OPLEIDEN</p> <p>Binnen het project is een online platform (www.evaenik.nl) gebouwd.</p> <p>Op het platform zijn de lessen beschikbaar waarmee vrouwen kunnen oefenen. Deze lessen zijn speciaal ontwikkeld zijn voor de aanpak EVA (EVA-toolkit) en Taal voor het Leven. Het platform ontsluit ook bestaand digitaal lesmateriaal van andere partijen. Een panel van Taalambassadeurs</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	EVA: Educatie voor Vrouwen met Ambitie Stichting Lezen & Schrijven 2014 t/m 2018
	<p>(ex-laaggeletterden) heeft meegekeken, op basis van hun aanbevelingen is de website aangepast. Dit is een continu proces.</p> <p>In de vijf regio's zijn tot slot vrouwenleergroepen opgericht. De vrouwen krijgen o.a. onderwijs in basisvaardigheden in kleine vrouwenleergroepen of soms 1- op-1, begeleid door een vrijwilliger in de buurt. De vrijwilligers worden via vrijwilligersorganisaties geworven of melden zich via de Nationale Bellijn of een van de websites. De vrijwilligers krijgen een algemene training die door Stichting Lezen & Schrijven is ontwikkeld (4x een dagdeel). Het betreft de training In Je Kracht (focus op werken met aspirant EVA vrouwen; bewustwording van toekomstmogelijkheden, zelfvertrouwen vergroten en eerste stappen zetten) en de training Aan De Slag (focus op begeleiding richting het starten met nieuw werk, een eigen onderneming of opleiding). Deze trainingen worden in heel Nederland aangeboden.</p> <p>Het is afhankelijk van de regio via welke kanalen vrouwen worden bereikt. In Amsterdam gaat dit bijvoorbeeld vaak via vrouwenorganisaties, elders weer via vrijwilligersorganisaties die de EVA aanpak specifiek voor vrouwen inzetten.</p> <p>EVA werkt met embedded learning; een combinatie van digitaal (indien een computer aanwezig is), folio en laagdrempelig (non)formele educatie. De lessen zijn Stichting Lezen en Schrijven zelf ontwikkeld. De fysieke leeromgeving moet ook het effect hebben dat vrouwen uit hun eventuele isolement komen, de deelnemers kunnen elkaar stimuleren en steunen in hun ontwikkeling. De educatie is bovendien zoveel mogelijk context gericht; het onderwijs is zoveel mogelijk toegesneden op de behoefte van de doelgroep en kan direct in de praktijk worden geoefend en toegepast. Dit wordt volledig afgestemd op de wensen en behoeften van de vrouwen en de lokale organisatie die de cursus aanbiedt. In de meeste gevallen vinden de bijeenkomsten wekelijks plaats.</p> <p>Uiteindelijk zijn aan het einde van EVA-pilotperiode alle ontwikkelde materialen en instrumenten beschikbaar in een (digitale) EVA-toolkit.</p>
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	<p>Na afloop van ieder kwartaal ontvangen alle Taal voor het Leven partnerorganisaties een digitale uitnodiging om het aantal nieuwe en actieve vrijwilligers en cursisten door te geven. Ook leeftijd en geslacht worden vastgelegd. Op deze manier worden ook de resultaten voor het EVA project gemonitord.</p> <p>Maastricht University verzorgt (als onderdeel van het programma Tel mee met Taal) een impactmeting ten aanzien van de vooruitgang op taalverwerving en sociale inclusie dmv de Taal voor het Leven aanpak. In het voorjaar 2017 is een tussenevaluatie gepubliceerd. https://www.lezenenschrijven.nl/nieuws/taaltrajecten-versterken-positie-laaggeletterden-op-arbeidsmarkt-en-in-same/.</p> <p>Voor het EVA project wordt te zijner tijd een eindevaluatie opgeleverd.</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Laagtaalvaardige gezinnen betrekken bij Leesbevorderingsactiviteiten van Kunst van Lezen Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek (KB), samenwerkingspartner Stichting Lezen & Schrijven 2016-2018
Probleemanalyse	<p>Vaak focussen de projecten die gericht zijn op een betere taalbeheersing op ofwel het voorkómen van taalproblemen bij de jeugd ofwel het tegengaan van laaggeletterdheid bij volwassenen. De link tussen de preventieve en curatieve aanpak wordt nog niet structureel gelegd, terwijl er voldoende reden lijkt te zijn om dit wél te doen: kinderen van laaggeletterde ouders lopen namelijk een grotere kans om zelf ook taalproblemen te ontwikkelen. In plaats van preventie en curatie als zelfstandige lijnen parallel aan elkaar te laten lopen, is het daarom verstandig om de link tussen de preventieve en curatieve aanpak kan worden gelegd met als focus het (taalarme) gezin met jonge kinderen.</p>
Samenwerkingspartners of -projecten	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeenten; • Consultatiebureaus; • Kraamzorg; • Boekhandels; • Kinderopvanginstellingen; • Onderwijsinstellingen: basisonderwijs, voortgezet onderwijs, MBO en Pabo; • Bibliotheken/POI's/SPN Kernteams rond BS en dBos; • Stichting Lezen en Schrijven; • Eredivisie CV.
(Hoofd)doelstelling(en)	<p>Kunst van Lezen legt verbindingen tussen maatschappelijke organisaties om te bereiken dat leesbevordering maatschappelijk en politiek wordt gezien als een belangrijk onderdeel van taaleducatie gericht op kinderen. Kunst van Lezen wil daarmee zorgen dat zoveel mogelijk kinderen en jongeren van 0-20 jaar in aanraking komen met boeken en leesbevorderingsactiviteiten waardoor ze lezenderwijs een grotere woordenschat verwerven, meer leesplezier ervaren en zich makkelijker kunnen ontwikkelen tijdens hun schoolloopbaan.</p>
Doelstelling projecten binnen actielijn 4	<p>Doel van de projecten binnen actielijn 4a is dat laagtaalvaardige ouders vertrouwd raken met voorlezen aan hun kinderen (preventie) en tegelijkertijd voorgelicht worden over mogelijkheden om hun eigen taalvaardigheid te verbeteren (curatie). Hiertoe wordt gekeken hoe de bestaande programma's van Kunst van Lezen zo aangepast kunnen worden dat ze laagtaalvaardige gezinnen beter bereiken, bewustwording creëren over het belang van lezen en ook zorgen dat ze (langdurig) effect hebben op de taalvaardigheid van kinderen en via hen op het stimuleren van het taalvaardiger worden van de ouders. Aan het verwezenlijken van deze doelstellingen wordt met samenwerkingspartner Lezen & Schrijven nauw samengewerkt.</p>
Doelgroep(en) + omvang + gewenst bereik	<p>Laagtaalvaardige gezinnen (daarbij gaat het ook vaak om gezinnen met een lage SES). Kunst van Lezen hanteert geen vaste definitie van de doelgroep. Het gaat meer om een inschatting van professionals die met de gezinnen werken, zoals leerkrachten en jeugdartsen. Daarbij wordt aangetekend dat er vanuit overheid of</p>

<p>Naam project</p> <p>Uitvoerder</p> <p>Pilotperiode</p>	<p>Laagtaalvaardige gezinnen betrekken bij Leesbevorderingsactiviteiten van Kunst van Lezen</p> <p>Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek (KB), samenwerkingspartner Stichting Lezen & Schrijven</p> <p>2016-2018</p>
	<p>onderzoeksinstellingen nauwelijks gegevens beschikbaar zijn over hoeveel laagtaalvaardige gezinnen in Nederland op landelijk, provinciaal of lokaal niveau telt.</p> <p>De reguliere programma's van Kunst van Lezen worden landelijk gebruikt, dus in principe gaat het bij de specifieke projecten op langere termijn om doorontwikkelingen waarmee in principe alle gemotiveerde laagtaalvaardige gezinnen in Nederland bereikt kunnen worden. Stichting Lezen noemt hierbij als voorwaarde dat lokale overheden de projecten actief ondersteunen en plaatselijke bibliotheken de uitvoering naar zich toe willen trekken. De nu in ontwikkeling zijnde projecten worden eerst via verschillende pilots uitgevoerd in diverse gemeenten en regio's. Pas in een later stadium worden bewezen projecten uitgerold in andere regio's om uiteindelijk landelijk te worden ingezet.</p>
<p>Methoden om doel(en) te bereiken</p>	<p>Instrumenten van Kunst van Lezen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. BoekStart: het leesbevorderingsprogramma van Bibliotheken voor kinderen tussen 0 en 4 jaar; 2. De Bibliotheek op school voor primair en voortgezet onderwijs: leesbevordering om taalvaardigheid te stimuleren en het verbeteren van informatievaardigheden. <p>Actielijn 4a betreft een aantal projectmatige experimenten gericht op het beter bereiken van laagtaalvaardige ouders door middel van inzet van BoekStart en de Bibliotheek op school (onderbouw), waar mogelijk gekoppeld aan andere leesbevorderingsprogramma's en ouderprogramma's. Omdat laaggeletterde ouders, wanneer de kinderen jong zijn, ontvankelijk zijn om aan de slag te gaan met taal (bijvoorbeeld omdat ze hun kinderen willen voorlezen), ligt de focus op het bereiken van ouders van jonge kinderen via JGZ (consultatiebureau), Kraamzorg, verloskundigen en kinderopvang. De Bibliotheek zelf is voor laaggeletterde ouders een minder logische vindplaats, maar daarom gaan bibliotheken actief ondersteunen bij instellingen waarbij laagtaalvaardige gezinnen wel gevonden worden.</p> <p>Hieronder kort de projecten op een rijtje en de concrete acties rond laagtaalvaardige gezinnen:</p> <p>BOEKSTART</p> <ul style="list-style-type: none"> • BoekStart in de verloskundigenpraktijk, kraamzorg en in de opvoedcursus Peuter in Zicht. <p>Uit onderzoek in het voorjaar van 2017 bleek dat laagtaalvaardige gezinnen het BoekStart koffertje wel graag willen, maar vaak niet goed op de hoogte zijn dat het er is. Nu worden ouders per brief (met waardebon) door de gemeente per post of via het consultatiebureau</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Laagtaalvaardige gezinnen betrekken bij Leesbevorderingsactiviteiten van Kunst van Lezen Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek (KB), samenwerkingspartner Stichting Lezen & Schrijven 2016-2018
	<p>uitgenodigd om naar de Bibliotheek te komen om het koffertje met twee boekjes en informatie over voorlezen aan baby's te halen en de baby lid te maken. Dit lijkt niet voor alle ouders in de doelgroep de meest ideale manier. Bovendien is het alleen sturen van een brief of het geven door de receptioniste op het consultatiebureau voor deze doelgroep niet voldoende. Er is meer nodig om deze doelgroep actief te bereiken en te motiveren de bibliotheek te bezoeken om het koffertje te halen en de baby lid te maken (call to action). Daarom benaderen ze binnen Kunst van Lezen nu actief intermediairs, zoals verloskundigen en kraamverzorgenden, om laagtaalvaardige gezinnen al in een vroeg stadium te bereiken met BoekStart. Er loopt nu een pilot in Alkmaar, waarbij 38 kraamverzorgenden zijn getraind in het introduceren van lezen bij laagtaalvaardige gezinnen. Daarbij is ook een koppeling met het consultatiebureau, waar twee keer wordt teruggekomen op wat de kraamverzorgster heeft verteld. Daarna wordt BoekStart pas geïntroduceerd. De pilot loopt tot januari 2018. De bedoeling is om daarna nog op andere plekken te piloten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • BoekStart-BoekenPret. Het instrument BoekenPret bestaat al sinds de jaren '90 en is speciaal bedoeld voor gezinnen waar geen voorleescultuur is. Vanwege het gebrek aan financiële middelen en politieke prioriteit is het programma de laatste jaren minder ingezet. Nu wordt het binnen Kunst van Lezen geactualiseerd en aangeboden en gepromoot als aanvulling op BoekStart. De nadruk bij het vernieuwde Boekenpret ligt vooral op de aandacht voor materialen, zoals speelontdekboeken, die geschikt zijn voor deze doelgroep. • De BoekStartcoach De BoekStartcoach is een opgeleide (voor)leesconsulent van de Bibliotheek die met name tijd uittrekt om laaggeletterde ouders op het consultatiebureau te informeren over het belang van (voor) lezen en het bezoeken van de Bibliotheek te stimuleren (minimaal 3 uur per week is de BoekStartcoach aanwezig op het consultatiebureau). De jeugdarts en jeugdverpleegkundige heeft onvoldoende tijd om tijdens het contactmoment met de ouder uitgebreid te praten over voorlezen als blijkt dat de ouder meer ondersteuning nodig heeft. Zij kunnen dan naar de BoekStartcoach in de wachtruimte verwijzen. In 2017 gaan 10 bibliotheken i.s.m. de (lokale) jeugdgezondheidszorgorganisatie beginnen met het inzetten van een BoekStartcoach. • E-learning voor JGZ personeel landelijk breed uitrollen Op 1 juni 2017 werd de e-learningmodule Taalstimulering door voorlezen gepresenteerd waarbij op een laagdrempelige manier kennis over leesbevordering en voorlezen overgedragen wordt op jeugdartsen en verpleegkundigen die op consultatiebureaus werken.

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Laagtaalvaardige gezinnen betrekken bij Leesbevorderingsactiviteiten van Kunst van Lezen Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek (KB), samenwerkingspartner Stichting Lezen & Schrijven 2016-2018
	<p>Er komt specifieke aandacht voor het belang van (voor)lezen binnen laaggeletterde gezinnen. Het streven is dat 50 professionals in 2017 de e-learning module afronden.</p> <p>DE BIBLIOTHEEK OP SCHOOL</p> <p>Kunst van Lezen wil de Bibliotheek op school nog beter laten aansluiten bij laagtaalvaardige gezinnen. Daartoe worden masterclasses ontwikkeld en gegeven aan leesconsulenten die op scholen werken en tegelijkertijd aan leescoördinatoren (leerkrachten) van dezelfde scholen. Daarin wordt de theorie aan praktijksituaties verbonden. Er wordt ook toegewerkt naar realistische plannen die de scholen zelf opstellen. Aan de masterclasses is een lector verbonden (Martine van der Pluim). In het najaar van 2017 worden 7 regionale masterclasses georganiseerd, de eerste zal in oktober plaatsvinden.</p> <p>OVERIGE PROJECTEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het project Scoor een Boek! landelijk overdraagbaar maken. Scoor een Boek! bestaat uit een klasgerichte (groep 5 en 6) en een gezinsgerichte aanpak. Daarnaast zijn er centrumgerichte activiteiten. De activiteiten vinden in de klas, thuis, in de bibliotheek en op het sportveld plaats. Het programma richt zich primair op alle scholen, niet specifiek op scholen met taalzwakke leerlingen en/of laagtaalvaardige ouders, hoewel daar wel voor gekozen kan worden door in bepaalde delen van de stad de aanpak te concentreren. Met de thuiseditie binnen de gezinsgerichte aanpak, wordt wel de focus gelegd op lezen in laagtaalvaardige gezinnen. Kinderen tellen ook wat er thuis wordt 'gescoord'; zowel wat zij thuis zelf lezen als wat hun ouders en andere gezinsleden lezen telt mee. Daarnaast stimuleert de thuiseditie kinderen en hun ouders om de bibliotheek te bezoeken. Er zijn ervaringen opgedaan in Groningen en Deventer. Vanaf juli/augustus 2017 wordt met de doorontwikkeling gestart. In het najaar zal besloten worden waar gepilot gaat worden. Doel is om tot een landelijk overdraagbaar model te komen en lokale borging van lokale financiering op langere termijn te stimuleren door het model strategisch (vanuit o.a. directies Bibliotheken, wethouders van gemeenten en leiding van voetbalclubs) in te zetten. • Overdrachtsmodel inpassen VoorleesExpress binnen de regionale en lokale bibliotheekinfrastructuur BoekStart en de Bibliotheek op school. <p>Het streven is dat de VoorleesExpress onderdeel uitmaakt van het dienstenaanbod van de Bibliotheken. Om dit te bewerkstelligen is in opdracht van Kunst van Lezen een landelijk overdrachtsmodel door Rijnbrink opgeleverd om via deze weg meer laagtaalvaardige gezinnen te bereiken waarbij actief de VoorleesExpress wordt ingezet. Het model bevat een uitgebreid rekenmodel (ontwikkeld met geld</p>

Naam project Uitvoerder Pilotperiode	Laagtaalvaardige gezinnen betrekken bij Leesbevorderingsactiviteiten van Kunst van Lezen Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek (KB), samenwerkingspartner Stichting Lezen & Schrijven 2016-2018
	<p>van Kunst van Lezen) waarmee de exploitatie inzichtelijk gemaakt wordt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Taal voor thuis <p>Dit instrument heeft Stichting Lezen en Schrijven ontwikkeld voor ouders van 2-8 jarigen en loopt via de Taalhuizen. Het project is bedoeld om ouders kennis te laten maken met de leerstof die kinderen op school krijgen en voor henzelf is het ook een opstap om een taaltraining te volgen. Binnen Kunst van Lezen willen ze dit instrument ook geschikt maken voor ouders met kinderen vanaf 0 jaar. Zo krijgt het een nog grotere preventieve functie. Daarbij is het belangrijk om Taal voor Thuis binnen BoekStart en de Bibliotheek op school actief en op maat aan te bieden zodat het beter bij de te bereiken doelgroep terecht komt.</p>
Manier van monitoren/inrichting evaluatie	<p>Binnen het reguliere onderzoek en monitoring wordt, waar mogelijk, nader ingezoomd op de specifieke doelgroep van taalarme gezinnen. Op het moment is goed in beeld waar welke projecten draaien. Er wordt nog nagedacht over de beste manier om de resultaten van de projecten binnen actielijn 4a in kaart te brengen. Er wordt in ieder geval een logboek door de BoekStart coach bijgehouden ten tijde van de pilotst. Bij de andere projecten zullen waarschijnlijk vragenlijsten afgenomen worden bij de doelgroep. M.b.t. het in kaart brengen van de effecten van de VoorleesExpress is wetenschappelijk onderzoek gestart vanuit de Erasmus Universiteit Rotterdam.</p>

Over Ecorys

Ecorys is een toonaangevend internationaal onderzoeks- en adviesbureau dat zich richt op de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen. Door middel van uitstekend, op onderzoek gebaseerd advies, helpen wij publieke en private klanten bij het maken en uitvoeren van gefundeerde beslissingen die leiden tot een betere samenleving. Wij helpen opdrachtgevers met grondige analyses, inspirerende ideeën en praktische oplossingen voor complexe markt-, beleids- en managementvraagstukken.

Onze bedrijfsgeschiedenis begon in 1929, toen een aantal Nederlandse zakenlieden van wat nu beter bekend is als de Erasmus Universiteit, het Nederlands Economisch Instituut (NEI) oprichtten. Het doel van dit gerenommeerde instituut was om een brug te slaan tussen het bedrijfsleven en de wereld van economisch onderzoek. Het NEI is in 2000 uitgegroeid tot Ecorys.

Door de jaren heen heeft Ecorys zich verspreid over de wereld met kantoren in Europa, Afrika, het Midden-Oosten en Azië. Wij werven personeel met verschillende culturele achtergronden en expertises, omdat wij ervan overtuigd zijn dat mensen met uiteenlopende eigenschappen een meerwaarde kunnen bieden voor ons bedrijf en onze klanten.

Ecorys excelleert in zes werkgebieden:

- transport en mobiliteit;
- economie en innovatie;
- energie, water en klimaat;
- regionale ontwikkeling;
- overheidsfinanciën;
- gezondheid en onderwijs.

Ecorys biedt een duidelijk aanbod aan producten en diensten:

- voorbereiding en formulering van beleid;
- programmamanagement;
- communicatie;
- capaciteitsopbouw (overheden);
- monitoring en evaluatie.

Wij hechten waarde aan onze onafhankelijkheid, onze integriteit en onze partners. Ecorys geeft om het milieu en heeft een actief maatschappelijk verantwoord ondernemingsbeleid, gericht op meerwaarde voor de samenleving en de markt. Ecorys is in het bezit van een ISO14001-certificaat dat wordt ondersteund door al onze medewerkers.

Manon Janssen,
Chief Executive Officer & Chair of the Board of Management

Over het Verwey-Jonker Instituut

Het Verwey-Jonker Instituut is een onafhankelijk onderzoeksbureau. Met onze expertise en onderzoek naar actuele vraagstukken geven we op het gehele sociaal-maatschappelijk terrein richting aan beleidsontwikkeling en uitvoering. Met ons werk willen we een bijdrage leveren aan een krachtige samenleving met oog voor iedereen. Onze onderzoekers doen hun werk integer en gedreven, zonder winstoogmerk. Het zijn inhoudelijk sterke wetenschappers met oog voor actuele sociale dilemma's. Ze zijn scherp op nieuwe ontwikkelingen en beheersen een verscheidenheid aan kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden. Opdrachtgevers gebruiken de resultaten van ons werk om richting te geven aan hun beleidsontwikkeling en ter ondersteuning van hun praktijk. De resultaten van ons onderzoek worden actief en kosteloos beschikbaar gesteld aan derden, zodat ze ten volle kunnen bijdragen aan de verbetering van de samenleving.

Ons onderzoek gebeurt op verzoek van lokale, provinciale, landelijke of internationale opdrachtgevers. Onze belangrijkste opdrachtgevers zijn de ministeries van SZW, Veiligheid en Justitie, VWS, BZK, OCW en Infrastructuur en Milieu en provincies, gemeenten, maatschappelijke ondernemers, sociale partners en (groepen) burgers zoals patiëntenorganisaties. Voor hen voeren we in opdracht onderzoek uit, soms via eigen methodieken (zoals PaJA!). Daarnaast hebben we de regie over verschillende programma's, zoals Kennisplatform Integratie & Samenleving, Kenniswerkplaats Transformatie Jeugd Amsterdam (KeTJA) en Zorgin2030.nl.

Kernwoorden in het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut zijn actueel, wetenschappelijk en maatschappelijk belang. In ons onderzoek komen meestal drie perspectieven samen, van burgers, instellingen en overheden. Ons onderzoek naar sociale problemen en kansen speelt zich af in meerdere domeinen van de samenleving. Ons onderzoek hebben we ingedeeld in 15 thema's: armoede, buurten, decentralisaties, diversiteit, jeugd, onderwijs, opvoeding, ouderen, participatie, seksueel en huiselijk geweld, sport, veiligheid, werk en inkomen, Wmo en zorg. We streven naar cumulatie van kennis en zorgen dat ons empirisch onderzoek altijd richtinggevend is voor de ontvanger. Onze focus ligt op de sociaal-maatschappelijke facetten van beleids-terreinen. Daarbij opereren we vaak op de raakvlakken tussen die gebieden. De programmatische opzet zorgt er voor dat het onderzoek met substantie aansluit bij actuele beleidsvragen en praktijkbehoeften.

Het Verwey-Jonker Instituut stelt hoge eisen aan de kwaliteit van het onderzoek. Met onze ISO-certificering kunt u erop rekenen dat opdrachten goed, op tijd en volgens actuele kwaliteitsnormen worden uitgevoerd. Bij het Verwey-Jonker Instituut werken ongeveer veertig wetenschappelijk medewerkers met een ondersteunende staf. Het instituut staat onder leiding van de voorzitter van de raad van bestuur dr. Majone Steketee.

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com
K.v.K. nr. 24316726

W www.ecorys.nl

Sound analysis, inspiring ideas